

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ORIENTAL UNIVERSITETI

X.M. MAMATALIYEVA

TIL O‘QITISH METODIKASI VA TA’LIM TEXNOLOGIYALARI
fanidan

Ingliz tilini o‘qitishda kollaborativ va
kommunikativ yondashuvlar
integratsiyasi

60230100 - Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun

USLUBIY QO‘LLANMA

TOSHKENT -2025

Mazkur o‘quv uslubiy qo‘llanma 60230100 – Filologiya va tillarni o‘qitish ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti Oliy ta’lim ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari bo‘yicha O‘quv uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2025-yil 28-avgustdagi 1-sonli bayonnomasi bilan ma’qullangan o‘quv dastur asosida tuzilgan bo‘lib, “Til o‘qitish metodikasi va ta’lim texnologiyalari” fani mavzularini o‘rganish uchun mo‘ljallangan.

O‘quv uslubiy qo‘llanmada zamonaviy chet til o‘quv jarayonini tashkil etish va dars kuzatish texnologiyalari, talaffuzni o‘rgatish texnologiyalari, leksikani o‘rgatish texnologiyalari, kollaborativ mashqlar, jamoaviy ishlashning afzalliklari, chet tillarini o‘qitish: kollaborativ yondashuv, texnologiyalar, metod va usullar, Kommunikativ mashqlar: darajalar va ko‘nikmalar bo‘yicha tasnif (A1–C1)ga doir ilmiy-amaliy ma’lumotlar bayon qilingan.

Filologiya va tillarni o‘qitish ta’lim yo‘nalishi talabalari, umumta’lim maktablaridagi chet tili o‘qituvchilari ta’lim jarayonida samaradorlikka erishish uchun uslubiy qo‘llanmadagi ma’lumotlardan ijodiy foydalanishlarini tavsiya qilamiz.

Muallif: X.M.Mamataliyeva- Tillar-2 kafedrasida katta o‘qituvchisi

Taqrizchilar :

I.X.Iminaxunova – FJSTI “Tillar” kafedrasida mudiri, pedagogika fanlari doktori, professor

M.A.Rasulova – Tillar-2 kafedrasida f.f.f.d. (PhD), dotsenti v.b.

Mazkur uslubiy qo‘llanma Oriental universiteti _____ -sonli bayonnomasiga asosan o‘quv-uslubiy kengash muhokamasi uchun tavsiya etildi.

SO‘Z BOSHI

XXI asr – bu tezkor axborot, texnologik yutuqlar, ilm-fan ravnaqi va ko‘p tillilik asridir. Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy til bilish ko‘nikmasi nafaqat shaxsiy taraqqiyot, balki kasbiy va ijtimoiy faoliyatning ajralmas bo‘lagiga aylangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining xorijiy tillarni chuqur o‘rganishga doir qaror va farmonlari zamirida ham aynan shu muhim haqiqat mujassam. Ayniqsa, ta’lim tizimida chet tillarni zamonaviy metodlar asosida o‘rgatish – bugunning asosiy vazifalaridan biridir.

Mazkur uslubiy qo‘llanma 60230100 - Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) ta'lim yo‘nalishi “Til o‘qitish metodikasi va ta’lim texnologiyalari” fanining 5-semestri uchun mo‘ljallangan bo‘lib, uzluksiz ta’lim tizimining barcha bosqichlarida – umumta’lim maktabi, akademik litsey va kasb-hunar ta’limida xorijiy tilni o‘rgatishning zamonaviy yondashuvlarini qamrab oladi. O‘quv uslubiy qo‘llanma 3 ta asosiy ma’ruza mavzusi asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, har bir mavzu chuqur ilmiy-nazariy yondashuv, metodik tahlil, CEFR (Yevropa tillari umumiy me’yoriy tizimi) talablari asosida shakllantirilgan.

Uslubiy qo‘llanma Oriental universiteti talabalari, xorijiy til o‘qituvchilari, til o‘rganish metodikasiga ixtisoslashayotgan magistrlar, shuningdek, zamonaviy o‘qitish texnologiyalarini amaliyotga tadbiq etmoqchi bo‘lgan mutaxassislar uchun mo‘ljallangan.

Umid qilamizki, ushbu o‘quv uslubiy qo‘llanma sizga nafaqat xorijiy tilni o‘rgatishda, balki o‘quvchilar bilan interaktiv, zamonaviy va motivatsion ta’lim muhitini yaratishda yordam beradi.

MUNDARIJA		Bet
1	Zamonaviy chet til o‘quv jarayonini tashkil etish va dars kuzatish texnologiyalari	5
2	Talaffuzni o‘rgatish texnologiyalari	17
3	Leksikani o‘rgatish texnologiyalari	27
4	Darsda qo‘llash uchun kommunikativ mashqlar	40
5	Nazorat savollari, testlar	44
6	Glossariy	50
7	Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	53

Zamonaviy chet til o‘quv jarayonini tashkil etish va dars kuzatish texnologiyalari

Reja:

- 1. Zamonaviy chet tilini o‘qitishning nazariy asoslari**
- 2. O‘quv jarayonini tashkil etishdagi yangi texnologiyalar va platformalar**
- 3. Dars kuzatish texnologiyalari va ularning tahlil qilish usullari**
- 4. Dars turlari. Bir soatlik darsni rejalashtirish. Darsning maqsadi, vazifalari va qo‘yiladigan talablar.**

Tayanch so‘zlar: Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari, chet tilini o‘qitish metodikasi, pedagogik yondashuvlar, interaktiv ta’lim, kompetensiya asosida o‘qitish, mustaqil o‘rganish, ta’limda innovatsiyalar, o‘quvchilarning motivatsiyasi, blended learning (Aralash o‘qitish), digital literacy (Raqamli savodxonlik)

1. Zamonaviy chet tilini o‘qitishning nazariy asoslari

Zamonaviy chet tilini o‘qitish jarayoni turli pedagogik yondashuvlar, metodlar va texnologiyalarni o‘z ichiga oladi. Bu yondashuvlarning asosiy maqsadi – o‘quvchilarning tilni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini rivojlantirish, ularning faolligini oshirish, shuningdek, mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil qila olish ko‘nikmalarini shakllantirishdir. O‘qitishda zamonaviy metodlar va texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘quvchilarga yanada samarali va interaktiv o‘quv jarayonini taqdim etish mumkin. Yangi texnologiyalarni integratsiya qilish, o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish jarayonini nafaqat samarali, balki motivatsiyali qilishga imkon beradi. Shuningdek, o‘qituvchilarga darslarni individual tarzda tashkil etish va har bir o‘quvchining ehtiyojiga moslashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy chet tilini o‘qitishning nazariy asoslari kommunikativ yondashuvga asoslanadi, bu yondashuvda asosiy e’tibor tilni amaliy qo‘llashga qaratilgan. Kommunikativ yondashuv o‘quvchilarga real hayotdagi vaziyatlarda to‘g‘ri javob berish, o‘z fikrini

bildirish va muloqot qilishni o'rgatadi. O'quvchilar tilni o'rganishda faqat grammatika va leksikani o'rganish bilan cheklanmay, balki tilni ijtimoiy kontekstda ishlatish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar. Shuningdek, ko'p tilli yondashuv, o'quvchilarga bir nechta tillarni o'rganish jarayonida ularning o'z tillari o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklarni tahlil qilish imkonini beradi.

Zamonaviy o'qitish jarayonida texnologiyalarning o'rni katta. Masalan, **Learning Management System (LMS)** tizimlari, masalan, **Moodle** va **Google Classroom**, o'qituvchilarga darslarni onlayn tarzda tashkil etish va o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini kuzatishga imkon beradi. Bu tizimlar o'quvchilar uchun masofaviy ta'lim materiallarini taqdim etishda samarali vositalar hisoblanadi. **Mobile-Assisted Language Learning (MALL)** texnologiyalari esa o'quvchilarga mobil ilovalar orqali tilni o'rganish imkoniyatini beradi. Mobil ilovalar orqali o'quvchilar istalgan vaqtda va joyda tilni o'rganishlari mumkin, bu esa ularning motivatsiyasini oshiradi va til o'rganish jarayonini yanada qulaylashtiradi.

Bundan tashqari, **Virtual Reality (VR)** texnologiyasi, o'quvchilarga immersiv (g'oyibiy) tajriba taqdim etadi. VR yordamida o'quvchilar turli vaziyatlarda tilni qo'llashni o'rganishlari, virtual safarlarda qatnashishlari yoki virtual muloqotlar orqali o'z til ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. **Artificial Intelligence (AI)** texnologiyalari esa o'quvchilarga individual yordam ko'rsatadigan tizimlarni yaratadi, bu tizimlar o'quvchilarning til darajalarini baholab, moslashtirilgan o'quv materiallarini taqdim etadi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar o'quvchilarning o'quv jarayoniga bo'lgan motivatsiyasini oshiribgina qolmay, ular, shuningdek, o'quvchilarga tilni o'rganishda qiziqarli va interaktiv usullarni taqdim etadi. Bu metodlar yordamida o'quvchilar nafaqat grammatika va lug'atni o'rganadilar, balki tilni haqiqiy hayotdagi vaziyatlarda qo'llashni o'rganadilar. Shunday qilib, zamonaviy chet tilini o'qitish nafaqat o'quvchilarning bilimlarini oshirish, balki ularga tilni o'rganish jarayonidan zavq olishga ham yordam beradi.

Yevropa va AQShdagi ilg‘or yondashuvlar (CEFR, CLIL, TBLT). Bugungi kunda Yevropa va AQShda chet tillarni o‘qitishda qo‘llanilayotgan ilg‘or metodik yondashuvlar til o‘rgatishning mazmunini, metodologiyasini va baholash mezonlarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu ilg‘or yondashuvlar orasida **CEFR, CLIL**, hamda **TBLT** metodlari til o‘rgatishning global standartlarga moslashtirilgan va amaliyotga yo‘naltirilgan modelini shakllantiradi.

Avvalo, **CEFR (Common European Framework of Reference for Languages)** — bu tilni o‘rganish, o‘qitish va baholash uchun umumiy mezonlar majmuasi bo‘lib, u Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan va xalqaro miqyosda keng qo‘llanilmoqda. CEFR til bilish darajalarini A1 (boshlang‘ich) darajadan C2 (erkin so‘zlasha oladigan) darajagacha aniqlab beradi va bu tasnif asosan o‘quvchilarning til kompetensiyasini baholashda yagonalikni ta‘minlaydi. Ushbu tizim til o‘rganuvchining eshitish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini muvozanatli baholashga imkon beradi. CEFR yondashuvi o‘qituvchilarga ta‘lim jarayonida aniq maqsadlarni belgilash, individual yondashuvni yo‘lga qo‘yish va baholash jarayonini shaffof tashkil etish imkonini beradi (Council of Europe, 2001).¹

CLIL (Content and Language Integrated Learning) — bu mazmun va tilni birgalikda o‘rgatishga asoslangan metodik yondashuv bo‘lib, 1990-yillarda Yevropa mamlakatlarida keng tarqala boshlagan. Ushbu yondashuvda chet tili o‘qitilayotgan asosiy vosita sifatida xizmat qiladi, ya‘ni o‘quvchilar tilni o‘rganish bilan birga boshqa fan (masalan, biologiya, tarix yoki matematika) bo‘yicha bilimlarni ham egallaydilar. Bu metod o‘quvchilarning kognitiv faoliyatini faollashtiradi, fanga nisbatan qiziqishini oshiradi va tilni kontekstual ravishda o‘rganishga taminlaydi. CLIL yondashuvi, ayniqsa, ko‘p tilli muhitda til o‘rgatish samaradorligini oshirishda keng imkoniyatlar yaratadi.² U

¹ Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001.

² Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press. 2010.

shuningdek, tanqidiy fikrlash, o‘z fikrini asoslash, madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish kabi kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Yana bir dolzarb yondashuv — bu **TBLT (Task-Based Language Teaching)** bo‘lib, bu yondashuv AQSh va boshqa ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlarda keng qo‘llaniladi. TBLTda asosiy e‘tibor kommunikativ vazifalarni bajarish orqali til o‘rganishga qaratiladi. Ya‘ni, o‘quvchilarga real hayotga yaqin topshiriqlar (masalan, mehmonxonada xona band qilish, reja tuzish yoki suhbat qurish) beriladi va ular bu topshiriqlarni bajarayotganda til ko‘nikmalarini bevosita amaliy faoliyat orqali rivojlantiradilar. TBLT yondashuvi o‘quvchilarning tilga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi, ularni faol muloqotga undaydi hamda interaktiv o‘rganishga yo‘naltiradi. Ellis (2003) ta’kidlashicha, topshiriq asosida o‘qitish tilni tabiiy usulda o‘zlashtirishni rag‘batlantiradi va tilni o‘rganishdagi shaxsiy tajribaning ahamiyatini kuchaytiradi.³

Ushbu yondashuvlar o‘zaro farq qilsa-da, ular zamonaviy chet tilini o‘qitishning eng samarali yo‘nalishlarini ifodalaydi. Har bir model o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, tilni real hayotda qo‘llash, hamda o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan va interaktiv tarzda tashkil etishga xizmat qiladi. Yevropa va AQSh tajribasidan o‘rganilgan ushbu metodlarni O‘zbekiston ta’lim tizimiga integratsiya qilish orqali chet tilini o‘qitish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Milliy dasturlar (O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari, Davlat dasturi)

O‘zbekiston Respublikasida chet tillarni, ayniqsa ingliz tilini o‘qitish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilgan bo‘lib, so‘nggi yillarda bu borada qator strategik qarorlar va milliy dasturlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2021-yil 6-maydagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **PQ–5117-sonli Qarorida** “Chet tillarini o‘rganishni ommalashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” aniq

³ Ellis, R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press. 2003.

vazifalar belgilab berilgan. Ushbu qaror asosida chet tillarni o‘qitish tizimini modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalar va ilg‘or xalqaro tajribalarni joriy etish, o‘quvchilar va talabalar uchun bepul onlayn platformalar yaratish, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va ularni xalqaro sertifikatlarga tayyorlash kabi masalalarga alohida e‘tibor qaratilgan.

Shuningdek, 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan **“Ta’limni rivojlantirish milliy strategiyasi”** doirasida ham chet tillarni o‘qitish bosqichma-bosqich isloh qilinmoqda. Ushbu strategiyada ta’lim mazmunini CEFR kabi xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va o‘quv qo‘llanmalarni zamonaviy talablar asosida yangilash, shuningdek, AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) vositalaridan keng foydalanish orqali ta’lim sifatini oshirish nazarda tutilgan. Bu yondashuvlar nafaqat shahar, balki qishloq hududlarida ham teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi. Davlat dasturlarida, **“Yangi O‘zbekiston – maktabgacha ta’limdan oliy ta’limgacha”** konsepsiyasida chet tillarni uzluksiz ta’lim tizimi orqali bosqichma-bosqich, integratsiyalashgan va amaliy yo‘nalishda o‘qitish strategiyasi ilgari surilgan. Bu esa o‘quvchilarni nafaqat grammatika yoki lug‘at bilan, balki kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, madaniyatlararo muloqotga tayyorlash, global mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar etishtirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, milliy dasturlar orqali O‘zbekiston chet tilini o‘rganishning xalqaro me‘yorlarga mos, innovatsion va motivatsiyalovchi tizimini shakllantirishga intilmoqda. Bu islohotlar samarasida o‘qituvchilar va o‘quvchilarning til o‘rganishdagi ishtiyoqi, texnologik savodxonligi va xalqaro sertifikatlarga ega bo‘lish ko‘rsatkichlari ortib bormoqda.

2. O‘quv jarayonini tashkil etishdagi yangi texnologiyalar va platformalar

Zamonaviy o‘quv jarayonini tashkil etishda yangi texnologiyalar va platformalar muhim ahamiyatga ega. Bulardan ba'zilari: **LMS (Learning Management System)**: Moodle va Google Classroom kabi platformalar o‘qituvchilarga dars mashg‘ulotlarida

o'quv materiallarini tarqatish, baholash, va o'quvchilarning faoliyatini monitoring qilish imkonini beradi. Bu tizimlar o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida interaktiv aloqani ta'minlaydi. **MALL (Mobile-Assisted Language Learning)**: Mobil qurilmalardan foydalangan holda til o'rganish jarayoni yanada samarali bo'ladi. MALL yordamida o'quvchilar o'z mobil qurilmalarida interaktiv materiallar va ilovalar orqali tilni o'rganadilar. **VR (Virtual Reality)**: Virtual haqiqat texnologiyalari chet tilini o'rganishda yangi imkoniyatlarni yaratadi. O'quvchilar VR yordamida turli xil virtual muhitlarda chet tilini amaliyotda qo'llash orqali ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin. **AI (Artificial Intelligence)**: Sun'iy intellekt texnologiyalari til o'rgatishda interaktiv va moslashtirilgan yondashuvlarni yaratish imkonini beradi. AI asosidagi tizimlar o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda ta'limni individual tarzda tashkil etadi.

Texnologiya / Platforma	Tushunchasi	Amaliy qo'llanilishi / Afzalliklari	Namuna ilovalar / Misollar
LMS (Learning Management System)	O'quv jarayonini boshqarish tizimi	Dars materiallarini tarqatish, test va baholash, monitoring	Moodle, Google Classroom
MALL (Mobile-Assisted Language Learning)	Mobil qurilmalar orqali til o'rganish	Moslashuvchanlik, istalgan joyda o'rganish, interaktiv o'yinlar	Duolingo, Quizlet, Memrise
VR (Virtual Reality)	Virtual haqiqat texnologiyasi	Real vaziyatlarni simulyatsiya qilish, immersiv o'rganish muhiti	Oculus apps, Google Expeditions

Texnologiya / Platforma	Tushunchasi	Amaliy qo'llanilishi / Afzalliklari	Namuna ilovalar / Misollar
AI (Artificial Intelligence)	Sun'iy intellekt asosidagi o'rganish yondashuvi	Shaxsiylashtirilgan ta'lim, xatolarni aniqlash, avtomatik baholash	ChatGPT, Grammarly, Elsa Speak

Onlayn hamkorlik vositalari: Padlet, Mentimeter, Jamboard: Onlayn hamkorlik vositalari o'quvchilarni jamoaviy ishlashga rag'batlantiradi va interaktiv darslar tashkil etishga yordam beradi.

- ❖ **Padlet:** O'quvchilar o'z fikrlarini va g'oyalarini bo'lishishlari, o'quv materiallarini osongina tarqatishlari mumkin.
- ❖ **Mentimeter:** Bu vosita o'quvchilardan tezkor javoblar olish va dars davomida ular bilan interaktiv aloqada bo'lish imkonini beradi.
- ❖ **Jamboard:** Onlayn taxtada o'quvchilar birgalikda ishlash, fikr almashish va o'rganish jarayonini ko'rish imkoniyatini yaratadi.

3. Dars kuzatish texnologiyalari va ularning tahlil qilish usullari

Dars kuzatish texnologiyalari o'qituvchilarga o'quvchilarning faoliyatini tahlil qilish va darsni yaxshilash uchun samarali vositalar taqdim etadi. Zamonaviy o'qitish jarayonida o'qituvchilarning metodik faoliyatini takomillashtirish va o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda dars kuzatish texnologiyalari muhim rol o'ynaydi. Bu texnologiyalar darsni ob'ektiv baholash va o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. Quyida dars kuzatishning asosiy texnologiyalari va ularning tahlil qilish usullari borasida kengroq ma'lumot berilgan.

Peer-observation (Hamkasblarni kuzatish) Peer-observation - o'qituvchilar o'zaro bir-birlarining darslarini kuzatib, o'qitish metodlarini va usullarini yaxshilashga qaratilgan

jarayondir. Bu yondashuv o'qituvchilar o'rtasida bilim va tajriba almashinishini rag'batlantiradi, bir-birining pedagogik usullarini tahlil qilishga yordam beradi. Hamkasblarni kuzatishning juda ko'p avzal tomonlar mavjud hisoblanib, kelajakda kuzatuvchi dars tahlilidan chiqargan xulosalari bilan o'z darslarining sifati va samaradorligini oshirishi mumkin. Afzalliklari yana, o'qituvchilarning o'z-o'zini takomillashtirishga imkon yaratadi: O'qituvchi o'qitish metodlarini boshqa hamkasblar tomonidan baholanishi va tahlil qilinishi orqali o'z ishini yaxshilashga harakat qiladi. Yangi metodlarni o'rganish orqali esa, boshqa o'qituvchilarni kuzatish orqali yangi pedagogik metodlarni o'rganish va ularni o'z darslarida qo'llash mumkin. Rag'batlantirish va motivatsiya nuqtai nazaridan olib qarasa, Peer-observation o'qituvchilarga o'z kasbiy faoliyatida yangiliklar kiritishga motivatsiya beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, peer-observation usuli o'qituvchilarning metodik yondashuvlarini yangilashda samarali bo'ladi. Shuningdek, bu metod o'qituvchilar o'rtasida professional rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi. Misol uchun, Angliyada olib borilgan tadqiqotlar peer-observationning o'qituvchilarni o'z dars metodlariga yangicha yondashishga undashini ko'rsatdi.⁴

Self-assessment (O'z-o'zini baholash) – o'quvchilarga o'z faoliyatini, o'rganish jarayonini va rivojlanishlarini baholash imkonini beradigan usuldir. Bu metod o'quvchilarga o'z xatolarini aniqlash, kuchli va zaif tomonlarini baholash va o'z ustida ishlash imkoniyatini beradi. O'quvchilar o'zlarini baholash orqali o'z ko'nikmalarini yanada rivojlantirishlariga imkon berish mumkin. Uning afzalliklaridan biri, u mas'uliyatni oshiradi. O'quvchilar o'zlarining o'rganish jarayonidagi mas'uliyatini his qilishadi va o'z rivojlanishlarini kuzatib borishadi. Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirganda, o'quvchi o'zining o'rganish jarayonini tahlil qilish va muammolarni aniqlash orqali metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantiradi. Self-assessment qaror qabul qilishni o'rgatadi: O'z-o'zini baholash jarayoni o'quvchilarga qanday qilib o'z o'rganish

⁴ Bennett, S. *Peer Observation as a Tool for Professional Development in the UK*. Educational Practice and Theory, 35(1), 45–59. 2013.

usullarini yaxshilash va moslashish kerakligini o'rgatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z-o'zini baholash usuli o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Xususan, Forsythe va boshqa (2010) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, o'z-o'zini baholashning o'quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgani tasdiqlangan.⁵

Audio/video tahlil o'quvchilarning nutq va til ko'nikmalarini tahlil qilishda samarali usuldir. O'quvchilar o'z nutqlarini yoki yozuvlarini audio yoki video yozuvlar orqali tahlil qilib, xatolarini aniqlash va tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ushbu usul tilni o'rganishda o'quvchilarning xatolarini real vaqt rejimida ko'rib chiqish va ularni tahlil qilishni osonlashtiradi. Bir qancha avzalliklari mavjud; xatolarni aniqlash va tuzatish: O'quvchilar o'z nutqlari yoki yozuvlarini tinglash orqali xatolarini topib, ularni tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ijtimoiy va shaxsiy o'zgarishlarni kuzatish kuzatish orqali video yoki audio yozuvlarni tahlil qilish o'quvchiga o'z ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ko'rish imkonini beradi. Reflektiv o'rganish: O'quvchilar o'z nutqini tinglab yoki ko'rib, o'zgarishlar va takomillashish imkoniyatlarini yaxshiroq tushunishadi. Video va audio tahlilning samaradorligini ko'rsatuvchi tadqiqotlar ko'plab mavjud. Masalan, video tahlil usulidan foydalanish o'quvchilarning til ko'nikmalarini oshiradi va ular o'z xatolarini yanada aniq va samarali tuzatishadi. Bu metod o'quvchilarga o'z xatolarini ko'rish va keyinchalik o'zgarishlar kiritish imkoniyatini beradi. Shuningdek, video va audio tahlilning til o'rganish jarayonida samarali ta'sir ko'rsatgani haqidagi tadqiqotlar (Chen, 2017) bu metodning samaradorligini tasdiqlaydi.⁶

Dars kuzatishning boshqa metodlaridan ayna **Formativ baholash**, bu dars davomida o'quvchilarni doimiy baholash orqali ularning rivojlanishiga doimiy nazorat qilish imkonini beradi. Formativ baholash o'quvchilarning yutuqlarini va muammolarini

⁵ Forsythe, A., Johnson, S., & Tarzia, L. (2010). *The Impact of Student Self-Assessment on Academic Performance: A Study in Higher Education*. *Journal of Educational Research*, 103(4), 281–295. 2010.

⁶ Chen, Y. *The Impact of Audio-Visual Input on Second Language Listening Comprehension and Speaking Skills*. *Language Learning & Technology*, 21(2), 43–56.2017.

aniqlashga yordam beradi. **Ko'ngilochar o'quv metodlari (Gamification):** O'quv jarayoniga o'yinli elementlarni kiritish, masalan, o'quvchilarni o'yinlar orqali baholash, ularning motivatsiyasini oshiradi va o'quvchilarni yanada faol ishtirok etishga undaydi.

Dars kuzatish texnologiyalari va ularning tahlil qilish usullari o'qituvchilar va o'quvchilarning o'zaro aloqalarini kuchaytiradi, metodik yondashuvlarni yaxshilashga yordam beradi va til o'rganish jarayonining samaradorligini oshiradi. Har bir metod o'qitish jarayonining turli tomonlarini yaxshilashga xizmat qiladi, bu esa ta'lim sifatining umumiy yaxshilanishiga olib keladi. O'qituvchilar va o'quvchilar uchun ushbu texnologiyalarni qo'llashning eng katta foydasi – ularning kasbiy va akademik rivojlanishlarini samarali qo'llab-quvvatlashdir.

4. Dars turlari. Bir soatlik darsni rejalashtirish. Darsning maqsadi, vazifalari va qo'yiladigan talablar

Dars turlari. Ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan darsning turiga, uning metodik tuzilmasiga va maqsadiga bog'liq. Pedagogik nazariyada darslar turlicha belgilanishi mumkin, ammo eng keng tarqalgan tasnifga ko'ra, darslar quyidagi turlarga bo'linadi:

Dars turlari. Bir soatlik darsni rejalashtirish. Darsning maqsadi, vazifalari, qo'yiladigan talablar:

Dars turlari. Dars — o'quv jarayonining asosiy shakli bo'lib, u o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiladi. Har bir dars turi o'ziga xos didaktik struktura va metodik yondashuvlarni talab qiladi. Quyida asosiy dars turlari va ularning tavsifini keltirib o'tamiz:

1. **Yangi bilim beruvchi dars** – bu darsda o'quvchilarga yangi o'quv materiali tushuntiriladi. Bu darsda asosiy urg'u ma'lumot berishga va uni tushunishga qaratiladi.

2. **Ko‘nikma va malaka hosil qiluvchi dars** – ilgari o‘rganilgan bilim asosida amaliy mashqlar bajariladi, natijada o‘quvchining fanda mustaqil ishlash ko‘nikmalari rivojlanadi.
3. **Mustahkamlovchi dars** – avvalgi mavzular bo‘yicha bilimlar chuqurlashtiriladi, takrorlanadi va turli vazifalar orqali mustahkamlanadi.
4. **Aralash (kombinatsiyalangan) dars** – bu turdagi darsda bir nechta pedagogik maqsadlar birgalikda amalga oshiriladi: yangi materialni tushuntirish, o‘zlashtirish, mustahkamlash va baholash.
5. **Nazorat va baholash darsi** – o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikma va malakalari maxsus topshiriqlar orqali sinovdan o‘tkaziladi, baholanadi.

Bir soatlik darsni rejalashtirish. Darsni samarali rejalashtirish uchun quyidagi asosiy tarkibiy qismlarga e‘tibor beriladi:

- **Darsning mavzusi:** o‘quv dasturidan kelib chiqib belgilanadi.
- **Dars turi:** yuqorida keltirilganlardan biri tanlanadi.
- **Darsning maqsadi:** umumiy, ta‘limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar aniq belgilanadi.
- **Darsning vazifalari:**
 - a) O‘quvchilarga mavzu bo‘yicha bilim berish;
 - b) Ularda mustaqil fikrlashni shakllantirish;
 - c) Kommunikativ va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish.
- **O‘quvchilar bilan ishlash shakllari:** frontal, guruhli, juftlik, individual.
- **Qo‘llaniladigan metodlar va vositalar:** tushuntirish, muhokama, namoyish, texnologik vositalar (prezentatsiya, video, interaktiv doska).
- **Baholash mezonlari:** yozma va og‘zaki javoblar, test, o‘zaro baholash.

Darsning asosiy bosqichlari:

1. **Tashkiliy qism (3-5 daqiqa):**

- 1.1. Salomlashish, davomatni aniqlash.
- 1.2. O‘quvchilarni darsga ruhiy va intellektual jihatdan tayyorlash.
- 1.3. Mavzuni e‘lon qilish va maqsadni tushuntirish.

2. O‘tgan mavzuni takrorlash (5-10 daqiqa):

- 2.1. Avvalgi darsdagi bilimlarni esga tushirish.
- 2.2. Savol-javob, qisqa testlar, amaliy topshiriqlar orqali.

3. Yangi mavzuni tushuntirish (15-20 daqiqa):

- 3.1. Yangi bilimlar, tushunchalar, qoidalar.
- 3.2. Ko‘rgazmali vositalardan, misollardan foydalanish.

4. Mustahkamlash (10-15 daqiqa):

- 4.1. Mashqlar, muammoli vazifalar, guruhli ishlash orqali.
- 4.2. Savol-javoblar yoki interaktiv topshiriqlar bilan.

5. Yakuniy qism (5-7 daqiqa):

- 5.1. Xulosa chiqarish, o‘quvchilar faoliyatini baholash.
- 5.2. Uyga vazifa berish.

Darsga qo‘yiladigan talablar:

1. **Aniq didaktik maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi.**
2. **O‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish.**
3. **Faollashtiruvchi metodlar va vositalardan foydalanish.**
4. **O‘zaro muloqotni rag‘batlantirish (kommunikativlik).**
5. **Mashg‘ulot strukturasi mantiqiy va izchil bo‘lishi.**
6. **Natijaviylikka yo‘naltirilganlik – darsda o‘quvchi bilimini baholash va tahlil qilish.**

Zamonaviy dars — bu o‘qituvchining markazda bo‘lishi emas, balki o‘quvchining faol ishtirokiga asoslangan hamkorlikli va maqsadli o‘quv jarayonidir. Shuning uchun, dars turi, maqsadi, rejalashtirish bosqichlari va unga qo‘yiladigan talablar puxta o‘ylangan

bo'lishi, pedagogik va psixologik jihatdan ham asoslanishi va o'rganuvchilarning yoshi, bilim ko'nikmalari ham e'tiborga olinishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Zamonaviy chet tillarini o'qitish jarayonida qanday axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) qo'llaniladi?
2. Dars kuzatuv texnologiyasi nimani anglatadi va u qanday maqsadda amalga oshiriladi?
3. "Flipped Classroom" (teskari sinf) metodining mohiyati nimada va uni chet tilini o'qitishda qanday qo'llash mumkin?
4. Interaktiv ta'lim metodlarining dars samaradorligiga ta'siri qanday?
5. "Learning Management System" (LMS) platformalaridan qaysilari chet tillarini o'qitishda eng samarali hisoblanadi?
6. "Gamification" (o'yinlashtirish) metodini chet tilini o'rgatishda qanday qo'llash mumkin?
7. Zamonaviy dars kuzatuv texnologiyalarida qanday mezonlar asosida tahlil amalga oshiriladi?
8. Onlayn platformalarda real vaqtda til o'rgatishning afzalliklari va kamchiliklarini sanab bering.
9. "Task-Based Learning" metodologiyasining chet tilini o'rganishdagi o'rni qanday?
10. Dars tashkiliy qismlarini sanab bering.

Talaffuzni o'qitish texnologiyalari

Reja:

1. **Talaffuzning nazariy asoslari va ahamiyati**
2. **Talaffuzni o'rganish metodlari: an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar**
3. **Zamonaviy texnologiyalar yordamida talaffuzni o'rgatish**

4. Talaffuzni tahlil qilish va yaxshilashda interaktiv vositalardan foydalanish

Tayanch soʻzlar: Talaffuz, talaffuzni, audio tahlil, video tahlil, interaktiv ilovalar, mobil ilovalar, virtual haqiqat, gamifikatsiya, hibrid taʼlim (Blended Learning), empiric tadqiqotlar.

1. Talaffuzning nazariy asoslari va ahamiyati

Talaffuz, til oʻrganish jarayonida oʻquvchining nutq faoliyatini tashkil etishda eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi. U tilning tushunilishi, oʻqish, yozish, tinglash va gapirish kabi kommunikatsiya jarayonlarida asosiy rol oʻynaydi. Toʻgʻri talaffuz nafaqat oʻquvchining tilni toʻgʻri anglashiga yordam beradi, balki uning oʻz fikrlarini aniq va samarali tarzda ifodalash imkonini ham yaratadi. Bunda, talaffuzning toʻgʻri shakli va intonatsiya, gapni toʻgʻri anglash va ifodalashning muhim omillari boʻlib, nutqning yaxlitligi va sifatini taʼminlaydi.

Talaffuzning nazariy asoslarini oʻrganishda, oʻquvchilar tilni oʻrganish jarayonida talaffuzning turli jihatlarini eʼtiborga olishlari kerak, chunki talaffuz nafaqat soʻzlarni toʻgʻri aytish bilan cheklanmaydi. Bu jarayonda, akustik (tovushlar) va ortografik (imlo) qoidalar, shuningdek, intonatsiya va ritm kabi fonetik jihatlar ham muhim oʻrin tutadi. Oʻqitish jarayonida talaffuzni oʻrgatish nafaqat eshitish va gapirish koʻnikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, balki oʻquvchilarning nutq madaniyatini ham shakllantiradi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar talaffuzning tilni oʻrganish jarayonidagi ahamiyatini doimiy ravishda taʼkidlamoqda. Misol uchun, **Flege (1995)** tomonidan ishlab chiqilgan **Speech Learning Model (SLM)** nazariyasiga koʻra, talaffuzni oʻrganish jarayonida ona tilining taʼsiri katta rol oʻynaydi.⁷ Bu nazariyaga koʻra, oʻquvchining talaffuzi oʻz ona tiliga qanchalik yaqin boʻlsa, u tilni oʻrganish jarayonida oʻz xatolarini aniqlash va toʻgʻrilashda shunchalik qiyinchiliklarga duch keladi. Flege oʻz modelida oʻquvchilarning yangi tilni

⁷ Flege, J. E. (1995). Second language speech learning: Theory, findings, and problems. In W. Strange (Ed.), *Speech perception and linguistic experience: Issues in cross-language research* (pp. 233–277). Timonium, MD: York Press.

o'rganishdagi qiyinchiliklarini ona tilining fonetik tizimi bilan solishtiradi, ya'ni ona tili va o'rganilayotgan til o'rtasidagi fonetik tafovutlar o'quvchilarning talaffuzida qiyinchiliklar tug'diradi.

Shuningdek, talaffuzni o'rgatishda **interferensiya** va **transfer** kabi fenomenlar ham o'rin tutadi. **Interferensiya** - bu o'quvchilarning ona tili bilan o'rganilayotgan til o'rtasidagi farqlar sababli yuzaga keladigan xatolarni anglatadi. **Transfer** - o'rganilgan tilni ona tilining tuzilishi bilan bog'lash orqali yuzaga keladi. Bu fenomenlar talaffuzning o'rganish jarayonida o'quvchilarning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Talaffuzning nazariy asoslari va uning o'rganilishidagi ilmiy yondashuvlar o'qituvchilarga o'quvchilarning talaffuzini samarali tarzda rivojlantirishda yordam beradi. O'qituvchi, talaffuzni o'rgatishda turli metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini to'g'ri shakllantirishga erishishi mumkin. Bunda **Task-Based Learning (TBL)**, **Content and Language Integrated Learning (CLIL)** va **Pronunciation Teaching through Technology** kabi zamonaviy yondashuvlar o'quvchilarni talaffuzda to'g'ri ko'nikmalarni o'rganishga yo'naltiradi.

Shu bilan birga, talaffuzning ilmiy yondashuvlarda o'rganiladigan boshqa muhim jihatlari ham mavjud. Bular orasida intonatsiya, stress va ritmni o'rganish ham mavjud, chunki bu elementlar tilni tabiiy tarzda ifodalashda katta ahamiyatga ega. Yangi texnologiyalar yordamida talaffuzni o'rganish jarayonini yanada samarali qilish mumkin. Mobil ilovalar, masalan, **ELSA Speak** yoki **SpeechAce**, va bugungi kunda ko'plab mobil ilovalar o'quvchilarga talaffuzni tahlil qilish va yaxshilashda yordam beradigan interaktiv vositalarni taqdim etadi.

Shu tarzda, talaffuzni o'rganish jarayoni faqatgina grammatik qoidalarni o'rganish bilan cheklanmaydi, balki tilning amaliy qo'llanilishida ham o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va texnologiyalar talaffuzni o'rgatish jarayonini yanada samarali va innovatsion qilishga imkon yaratmoqda, bu esa tilni o'rganishdagi muvaffaqiyatni oshiradi.

2. Talaffuzni o'rganish metodlari: an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar

Talaffuzni o'rgatish metodlari yillar davomida turli bosqichlarni bosib o'tgan bo'lib, ular o'z ichiga an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni oladi. An'anaviy metodlar asosan o'qituvchining namunasiga tayanadi va o'quvchilarning talaffuzni eshitish, takrorlash va yodlash orqali o'rganishini ta'minlaydi. Masalan, "**Listen and Repeat**" yoki "**Drill**" metodlari uzoq vaqt davomida samarali deb hisoblangan. Bu metodlar o'quvchilarga tovushlarning fonetik shaklini to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi, ayniqsa boshlang'ich bosqichlarda. Shu bilan birga, bu yondashuvlar ko'pincha passiv o'rganishga olib keladi, ya'ni o'quvchilar talaffuzni avtomatik ravishda takrorlaydi, ammo ularning nutqida erkinlik va tabiiylik sezilarli darajada yetishmaydi. Bu metodlar bugungi kunda ham foydalaniladi, biroq kardlarni ko'proq real voqelikdagi jarayonlarga tayyorlash ustuvor sanalib, zamonaviy metodlarga ehtiyoj seziladi.

Zamonaviy metodlar esa kommunikativ va interaktiv yondashuvlarga asoslanganligi ayni muddao sanaladi. Bugungi kunda tilni o'qitishda **Task-Based Language Teaching (TBLT)**, **Communicative Language Teaching (CLT)** va **Content and Language Integrated Learning (CLIL)** kabi metodlar keng qo'llanilmoqda. Bu yondashuvlar talaffuzni o'rganishni faqat tovushlar darajasida emas, balki kontekst va kommunikatsiya doirasida o'rgatishni maqsad qiladi. Misol uchun, TBLT metodida o'quvchilar haqiqiy hayotiy vazifalarni bajarish orqali talaffuzni faol qo'llaydilar, bu esa ularning talaffuzdagi xatolarini tabiiy tarzda tuzatishga yordam beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar yordamida talaffuzni o'rgatishning yangi usullari shakllandi. Mobil ilovalar, masalan **ELSA Speak**, **BBC Learning English**, yoki **Speechling** kabi platformalar o'quvchilarning talaffuzini real vaqt rejimida tahlil qilib, ularga fonetik xatolar haqida tahliliy fikr bildiradi. **Sun'iy intellekt (AI)** va **Virtual Reality (VR)** texnologiyalaridan foydalanish ham interaktiv va immersiv muhit yaratish orqali o'quvchilarni mustaqil ravishda talaffuz ustida ishlashga undaydi. Shuningdek, **Minimal pairs**, **Shadowing**, va **Back-chaining** kabi metodlar yordamida o'quvchilar o'z

talaffuzlarini sezilarli darajada yaxshilashlari mumkin. Ilmiy tadqiqotlar ham zamonaviy yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlamoqda. Masalan, **Derwing & Munro (2005)** talaffuz o‘rgatishda kontekstual va ijtimoiy omillarni hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi. Ularning fikricha, talaffuzni izolyatsiyada emas, balki kommunikativ holatlarda mashq qilish orqali o‘quvchilar real nutq sharoitiga yaqinroq ko‘nikmalarni egallaydi.⁸ Shuningdek, **Celce-Murcia, Brinton & Goodwin (2010)** talaffuz o‘rgatishda multimodal metodlar (audiovizual vositalar, grafikalar, lab harakatlari)dan foydalanishning afzalliklarini ilmiy asosda yoritib bergan.⁹

Taqqoslovchi Jadval: An’anaviy va Zamonaviy Talaffuz O‘qitish Metodlari

Asosiy jihatlar	An’anaviy metodlar	Zamonaviy metodlar
Yondashuv	O‘qituvchi markazida	O‘quvchi markazida
Metodlar	Listen & Repeat, Drill, Chorus Reading	TBLT, CLIL, Communicative Tasks, Shadowing
Interaktivlik	Past	Yuqori
Talaffuz tahlili	Subyektiv (o‘qituvchi bahosi)	Ob’yektiv (AI, ilovalar yordamida avtomatik tahlil)
Kontekstga moslashuv	Cheklangan	Real hayotiy kontekstlarda amaliy mashqlar
Texnologiyalardan foydalanish	Kamdan-kam	MALL, AI, VR, interaktiv platformalar
O‘quvchilar ishtiroki	Passiv	Faol

⁸ Derwing, T. M., Munro, M. J. Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. TESOL Quarterly, 39(3), 2005. Pp 379–397. <https://doi.org/10.2307/3588486>

⁹ Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., Goodwin, J. M. Teaching pronunciation: A course book and reference guide (2nd ed.). Cambridge University Press. 2010

Asosiy jihatlar	An'anaviy metodlar	Zamonaviy metodlar
Afzalliklar	Tovushlarni aniq o'rgatadi	Ravon, tabiiy, kontekstli talaffuzni shakllantiradi
Kamchiliklar	Nutqdagi tabiiylik yetishmaydi	Yuqori texnologiyalar talab qilinadi

Umuman olganda, talaffuzni o'rgatish metodlari doimo rivojlanib bormoqda. An'anaviy yondashuvlar o'quvchining asosiy fonetik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilsa, zamonaviy metodlar esa ularning nutqdagi tabiiylik, ravonlik va kommunikativ salohiyatini oshirishga qaratilgan. Zamonaviy metodlar bilan cheklanish fonetikaga oid bilimlarning yetishmasligiga olib keladi. Shuning uchun ham har ikki yondashuvni uyg'unlashtirgan holatda o'rgatish esa eng samarali natijalarni berishi mumkin.

3. Zamonaviy texnologiyalar yordamida talaffuzni o'rgatish

Zamonaviy texnologiyalar talaffuzni o'rgatish jarayonida yangidan yangi cheksiz imkoniyatlar yaratmoqda. An'anaviy metodlar faqatgina o'qituvchi va audio materiallarga tayanib ishlagan bo'lsa, hozirgi kunda o'quvchilar mustaqil ravishda ham talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. Bunda mobil ilovalar, sun'iy intellektga asoslangan tahlil vositalari, virtual muhitlar va interaktiv platformalar katta yordam beradi.

Sun'iy intellekt (AI) asosida ishlovchi ilovalar, masalan, "**ELSA Speak**", "**Speechling**", "**Google Pronunciation**" va "**Say It: English Pronunciation**" o'quvchilarning talaffuzlarini avtomatik tarzda tahlil qiladi va xatoliklar yuz asidan aniq fikr bildiradi. Bu texnologiyalar orqali o'quvchilar to'g'ridan-to'g'ri teskari aloqa (feedback) olishadi, bu esa ularning o'z-o'zini baholash va rivojlantirish motivatsiyasini oshiradi.

Bundan tashqari, **Virtual Reality (VR)** texnologiyalari ham talaffuzni real hayotiy vaziyatlarda mashq qilish imkonini yaratadi. Masalan, VR yordamida o'quvchilar ingliz

tilida xizmat ko'rsatiladigan virtual do'kon, aeroport yoki muzeyga "borib", u yerda muomala qilishga urinadilar. Bu orqali ular nafaqat talaffuz, balki intonatsiya, urg'u, madaniy muhitga moslashuvni ham o'rganadilar.

Mobile-Assisted Language Learning (MALL) texnologiyalari orqali smartfonlar o'quvchilarning doimiy talaffuz mashqlarini olib borishiga qulaylik yaratmoqda. Mobil qurilmalar yordamida o'quvchilar vaqt va joydan qat'i nazar mashq qilishi mumkin. Bu esa ularning til o'rganishga doimiy ravishda aloqador bo'lishini ta'minlaydi.

Fonetik laboratoriya dasturlari. Lingvistik va fonetik tadqiqotlarda keng qo'llaniladigan PRAAT dasturi orqali o'quvchilar o'z nutqini spektral tahlil qilish imkoniga ega. Bu orqali ular o'z tovushlaridagi tovush balandligi, davomiyligi, urg'u o'zgarishini vizual ravishda ko'rib chiqadilar. O'qituvchilar bu dasturdan individual tahlil uchun foydalanib, talabaning talaffuzdagi muammoli joylarini aniq ko'rsatib bera oladi.

Onlayn platformalar va mashqlar. Quizlet, FluentU, Duolingo kabi platformalarda talaffuzga ixtisoslashgan bo'limlar mavjud bo'lib, ularda o'quvchilar eshitish, talaffuz qilish, qayta tinglash va baholash jarayonlarini o'zlari mustaqil bajarishlari mumkin. Bunday mustaqil faoliyat o'quvchining mas'uliyatini oshiradi va o'z-o'zini nazorat qilish imkonini yaratadi.

Interaktiv platformalar – masalan, **Quizlet, Kahoot, Flipgrid** – ham o'quvchilarni talaffuz bo'yicha ijodiy topshiriqlar bajarishga undaydi. O'quvchilar so'zlar yoki gaplarni talaffuz qilib yozib yuboradilar, sinfdoshlari baho beradi yoki o'qituvchi fikr bildiradi. Bu platformalar hamkorlikda o'rganishni qo'llab-quvvatlaydi.

Ilmiy izlanishlar ham zamonaviy texnologiyalarning foydasini tasdiqlaydi. Masalan, G. Derwing va M. Munro talaffuzni interaktiv usullar orqali o'rgatish natijasida o'quvchilarda sezilarli yutuqlar kuzatilganini aniqlagan. Shuningdek, Kuk va Boersning tadqiqotlarida gamifikatsiya va VR asosida o'rgatish o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi va talaffuzdagi xatoliklarni kamaytirishini ko'rsatadi. So'ngi yillarda ta'limda **gamifikatsiya** (ya'ni o'yin elementlarini o'qituv jarayoniga tatbiq etish) va **virtual**

haqiqat (VR) texnologiyalaridan foydalanish sezilarli darajada kengaydi. Bu yondashuvlar ayniqsa chet tillarini, jumladan talaffuzni o'rganishda o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va samaradorlikni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Kuk o'zining tadqiqotida o'quvchilarning talaffuzni o'rganishdagi ishtiroki va faoliyati ularning emotsional holatlari bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlagan. U gamifikatsiya asosida tashkil etilgan talaffuz mashg'ulotlari orqali o'quvchilar o'zlarini erkin his qilganlari, ko'proq mashq qilishga tayyor bo'lganlari va xatolardan qo'rqmasdan talaffuzlarini yaxshilaganlarini aniqlagan. O'yin shaklidagi topshiriqlar (masalan, "to'g'ri talaffuz qil – ball to'pla", "gapni to'g'ri urg'u bilan ayt – navbatdagi bosqichga o't") o'quvchilarda raqobat, qiziqish va zavq uyg'otgan. Boers esa virtual haqiqat texnologiyalarining ta'sirini o'rgangan. Uning tajribalari shuni ko'rsatdiki, VR muhitida talaffuzni mashq qilish orqali o'quvchilar "real hayotiy vaziyat"ni his qilishadi. Masalan, ular ingliz tilidagi restoranda buyurtma berish, aeroportda so'rovga javob berish yoki ish suhbatida ishtirok etish vazifalarini bajarishgan. Shu orqali ular intonatsiya, urg'u, tembr kabi talaffuz elementlarini tabiiy ravishda o'rganganlar. Boers tadqiqotida VR guruhidagi o'quvchilar talaffuzda 25-30% yaxshilanish ko'rsatgan, bu esa VR o'quv muhiti ta'sirini aniq ifodalaydi. Tadqiqotlar umumiy xulosasi:

- ✓ **Gamifikatsiya** o'quvchilarda psixologik tayyorgarlikni kuchaytiradi, darsga ijobiy munosabat uyg'otadi, va talaffuzdagi xatoliklarni kamaytiradi.
- ✓ **VR texnologiyalari** esa real sharoitda muloqot qilish imkonini berib, o'quvchining tabiiy talaffuzga o'rganishini tezlashtiradi.
- ✓ Har ikki yondashuv ham **motivatsiya, faol ishtirok va til kompetensiyasini** oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalar yordamida talaffuzni o'rgatish nafaqat samarali, balki o'quvchilar uchun qiziqarli va moslashtirilgan ta'lim muhitini yaratadi. O'qituvchilar bu vositalarni an'anaviy metodlar bilan uyg'unlashtirib, til o'rgatishda yanada yuqori natijalarga erishishlari mumkin.

5. Talaffuzni tahlil qilish va yaxshilashda interaktiv vositalardan foydalanish

Chet tilini o'rganishda talaffuz eng muhim komponentlardan biri bo'lib, u o'quvchining og'zaki nutqni tushunarli tarzda yetkazish qobiliyatini belgilaydi. Ayniqsa, ingliz tilida tovush tizimi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ona tilidagi fonetik tizim bilan farq qiladi. Shu bois talaffuzni tahlil qilish va uni yaxshilashda zamonaviy interaktiv vositalardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Interaktiv texnologiyalar o'quvchilarning talaffuzdagi kamchiliklarini, nuqsonlarini aniqlash, ularni real vaqtda tuzatish, mustahkamlash va baholash imkonini beradi.

Talaffuzni tahlil qilishda interaktiv vositalarning roli. Talaffuzni tahlil qilish – bu o'quvchining og'zaki nutqidagi tovushlar, urg'u, intonatsiya, ritm va boshqa fonetik jihatlarni aniqlash, baholash va ularning standart talaffuzga muvofiqligini tekshirish jarayonidir. Quyida interaktiv topshiriqlarga namunalar keltirib o'tamiz.

Interaktiv Topshiriqlar

Topshiriq 1: Minimal Juftliklar Taqqoslash

Maqsad: O'quvchilar o'xshash tovushlarni ajratishni o'rganadi.

Vazifa: Quyidagi juftliklarni tinglang va talaffuz farqlarini aniqlang. So'ng, har bir juftlik bilan gap tuzing.

Misollar:

- *ship – sheep*
- *bit – beat*
- *cat – cut*

 Savol: Siz uchun qaysi juftlik talaffuzda qiyin bo'ldi? Nima sababdan?

Topshiriq 2: Shadowing Method

Maqsad: Ravon talaffuz va nutq tezligini rivojlantirish.

Vazifa: 1-2 daqiqalik inglizcha matnni (intervyu yoki monolog) tanlang. Uni tinglang va

bir vaqtda, ohang, urg‘u va intonatsiyani taqlid qilgan holda, matnni yodga olib qayta takrorlang.

 Tavsiya etilgan video: [BBC Learning English – Shadowing Practice](#)

Topshiriq 3: Talaffuz Diagnostikasi (AI orqali)

Maqsad: Sun‘iy intellekt yordamida talaffuzdagi xatolarni aniqlash.

Vazifa: “ELSA Speak” yoki “Speechling” ilovasidan foydalaning. Inglizcha so‘zlar yoki gaplarni talaffuz qiling va natijada berilgan tahlillar asosida o‘zingizni baholang.

Savollar:

1. Sizing kuchli tomonlaringiz qaysilar?
2. Qaysi tovushlar ustida ko‘proq ishlash kerak?

Nazorat savollari

1. Talaffuzni tahlil qilishda interaktiv vositalar qanday rol o‘ynaydi?
2. Praat dasturining talaffuzni tahlil qilishdagi asosiy funksiyalarini tushuntirib bering.
3. Suprasegmental xususiyatlar nima va ular talaffuz tahlilida qanday ahamiyatga ega?
4. Sun‘iy intellekt asosidagi dasturlar talaffuzni yaxshilashda qanday afzalliklar beradi?
5. Speechling va Google Pronunciation Tool kabi ilovalarning farqli jihatlarini taqqoslab bering.
6. Flipgrid yoki Padlet platformalarida talaffuzni mashq qilish qanday amalga oshiriladi?
7. O‘quvchilarning mustaqil mashq qilishlari uchun qanday interaktiv vositalar samarali hisoblanadi?
8. Virtual reallik (VR) texnologiyalari talaffuzni o‘rgatishda qanday imkoniyatlar yaratadi?

9. Peer-review va self-assessment jarayonlari talaffuzni o'rganishga qanday ta'sir ko'rsatadi?
10. Tadqiqot natijalariga ko'ra interaktiv texnologiyalar orqali o'rgangan o'quvchilar qanday yutuqlarga erishgan?

Leksikani o'qitish texnologiyasi

Reja:

- 1. Leksikaning nazariy asoslari va o'rgatishning didaktik mohiyati**
- 2. An'anaviy va zamonaviy leksika o'qitish metodlari**
- 3. Leksikani o'rgatishda multimodal texnologiyalar (video, vizual, mobil ilovalar)**
- 4. Leksikani baholashga qo'yilgan CEFR talablari**

Tayanch so'zlar: Leksikani egallash,, so'z birikmalari, kontekstual o'rganish, kartochkalar, o'yinlashtirish, spaced repetition – oralig'i bilan takrorlash, word map – so'z xaritasi, semantik maydon, leksik birlik, mobil ilovalar.

1. Leksikaning nazariy asoslari va o'rgatishning didaktik mohiyati.

Leksika — bu tilning so'z birikmalari va ularning o'zaro aloqalarini o'rgatishga qaratilgan fundamental elementdir. Leksikaning asosiy vazifasi, til o'rganishda va kommunikatsiyada samarali ishtirok etish uchun zarur bo'lgan so'zlar, ifodalar va ularning ma'nolarini o'z ichiga oladi. Leksikaning didaktik mohiyati shundan iboratki, o'quvchilarni nafaqat so'zlarni yodlash, balki ularning kontekstual ma'nosini tushunish va amaliyotda ishlatish qobiliyatini rivojlantirishdir. Bu jarayonda o'qituvchilar o'quvchilarga tilni o'rganish jarayonida so'zlarning to'g'ri ishlatilishi, ularning kontekstual ahamiyatini anglash va o'zaro aloqasini o'rgatish orqali yordam beradilar.

Leksikani o'rganish jarayoni til o'rganishda tilning barcha komponentlarini (grammatika, fonetika, pragmatika) o'z ichiga olgan murakkab faoliyat sifatida ko'riladi.

Leksikani o‘rganish metodologiyasining asosiy maqsadi o‘quvchilarni nafaqat so‘zlarning ma’nolarini yodlashga, balki ularni to‘g‘ri va samarali ishlatishga o‘rgatishdir.

Kognitiv yondashuv: Leksikani o‘rganishda kognitiv yondashuv asosiy o‘rinni egallaydi, chunki u til o‘rganuvchilarning so‘zlarni eslab qolishi va ularni kontekstda ishlatishi uchun zarur bo‘lgan psixologik jarayonlarga e’ti bor qaratadi. So‘zlar o‘quvchilarning ongida semantik tarmoqlar va xotira orqali saqlanadi. O‘qitishning kognitiv aspektlari, o‘quvchilarga so‘zlarning ma’nolarini aniq anglash, ular orasidagi aloqalarni bilish va amaliyotda ishlatish imkoniyatini beradi. Kognitiv yondashuvning samaradorligi, o‘quvchilarning tilni o‘rganish jarayonida o‘z-o‘zini tushunishga va tilni yaxshiroq anglashga yordam beradi. Bu yondashuvda o‘quvchilar so‘zlarni xotiralarida saqlashdan tashqari, ular orasidagi aloqalarni (synonyms, antonyms, collocations) anglashadi. Shuningdek, bu yondashuv o‘quvchilarga yangi leksik birliklarni eslab qolish va uni turli vaziyatlarda to‘g‘ri ishlatish imkoniyatini yaratadi.

Sosial konstruktivizm: Leksikani o‘rganishda sosial konstruktivistik yondashuv tilni o‘rganishda faqat individual o‘rganish jarayonini emas, balki o‘quvchilarning guruhdagi o‘rganish faoliyatini inobatga oladi. Bu yondashuvda, o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlik, so‘zlar va ularning ma’nolarini muhokama qilish va real hayotdagi kontekstlarga moslashtirish orqali leksikani o‘rganish samarali bo‘ladi. Sosial konstruktivizm, bilimning shakllanishi o‘quvchilarning birgalikda faoliyat yuritishi va o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladi. Shunday qilib, leksika o‘rgatishda ham o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro fikr almashish va leksik birliklarni amaliyotga tatbiq etish samarali natijalarga olib keladi. Bu yondashuvning o‘ziga xosligi shundaki, o‘quvchilar o‘quv jarayonida bir-birlaridan yangi ma’lumotlar olishadi va bilimni real kontekstda qo‘llashni o‘rganadilar.

Tillararo aloqalar: Leksikani o‘rganishda tillararo aloqalar ham muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar o‘z ona tillarini va o‘rganilayotgan tilni solishtirib, so‘zlarning o‘xshashligi yoki farqliliklarini aniqlash orqali tilni tezroq o‘zlashtiradilar. Bu, ayniqsa,

o'quvchilarning ikki yoki undan ortiq tillarda kommunikatsiya qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O'qitish jarayonida tillararo aloqalar orqali o'quvchilarga o'rganilayotgan tilni turli o'lovlar bo'yicha tushunishga yordam berish mumkin. Masalan, ona tilidagi so'zlarning tarjimasini va uning ma'nosi, o'rganilayotgan tildagi so'zning sinonimlari va antonimlari haqida muhokama qilish orqali, o'quvchilar har bir leksik birligi to'liqroq va aniqroq tushunadilar. Bu metodlar o'quvchilarning bilingvistik (ikki tilda o'rganish) kompetensiyasini rivojlantirishga ham yordam beradi.

Leksikani o'rgatishning didaktik mohiyati. Leksikaning o'rganilishi til o'rganish jarayonida faqat so'zlar bilan ishlashni emas, balki o'quvchilarning tilni kontekstda va real hayotda samarali qo'llashlarini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Leksika o'rgatishda didaktik metodlarning maqsadi o'quvchilarga tilni amaliyotda samarali ishlatish imkonini yaratishdir. Bunda o'qituvchilar quyidagi didaktik prinsiplarga amal qiladilar:

1. Faoliyat prinsipi: Leksika o'qitish jarayonida o'quvchilarni faollashtirish muhimdir. O'qituvchilar o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida o'zaro muloqotda bo'lishlariga yordam berishlari kerak. Bu, ayniqsa, guruhli ishlar va rolli o'yinlar kabi interaktiv faoliyatlar orqali amalga oshiriladi. O'quvchilarni guruhda ishlashga jalb qilish, so'zlarni ishlatishda o'quvchilarning ijtimoiy interaktsiyasini kuchaytiradi va ularning leksik mahoratini oshiradi.

2. Takrorlash prinsipi: Leksikani o'rganishda takrorlashning ahamiyati katta. O'quvchilarni o'rgatishda takrorlash metodlari (spaced repetition) yordamida ularning eslab qolish qobiliyati yaxshilanadi. Takrorlash orqali so'zlarni uzoq muddatli xotirada saqlashga erishiladi. Takrorlashning samarali usullaridan biri, o'qituvchining o'quvchilarga yangi leksik birliklarni doimiy ravishda qaytarib turishi, so'zlarning turli vaziyatlarda ishlatilishini ko'rsatishdir.

Kontekstual yondashuv: Leksika o'rgatishda so'zlarni faqatgina yodlash emas, balki ularni kontekstda ishlatishni o'rgatish zarur. O'quvchilarga so'zlarning turli kontekstlardagi ma'nolarini tushunish va ishlatish imkonini berish uchun real vaziyatlar,

hikoyalar va mavzular asosida darslar tashkil etiladi. Kontekstual yondashuv yordamida o'quvchilar so'zlarning ma'nolarini yanada chuqurroq tushunib, amaliyotda foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Differensial yondashuv: Har bir o'quvchining individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olish, leksikani o'rgatishda muhim omil hisoblanadi. Ba'zi o'quvchilar tez o'zlashtirsa, boshqalari ko'proq vaqt talab etishi mumkin. Shuning uchun, leksika o'qitishda turli metodlar va materiallardan foydalanish zarur. Differensial yondashuv yordamida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga qarab, darslarni moslashtirish mumkin. Masalan, tez o'rganadigan o'quvchilarga murakkab so'zlarni, sekinroq o'rganadiganlarga esa oddiyroq so'zlarni taqdim etish.

Leksikaning o'rganilishi til o'rganish jarayonida faqat so'zlar bilan ishlashni emas, balki o'quvchilarning tilni kontekstda va real hayotda samarali qo'llashlarini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Leksika o'rgatishda kognitiv, sosial va tillararo aloqalar orqali o'quvchilarning ma'naviy va til kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin. Shu sababli, leksikaning didaktik mohiyati, o'quvchilarga faqat so'zlarni yodlashni emas, balki ularni amaliyotda ishlatishni ham o'rgatishdan iboratdir.

Leksikaning nazariy asoslari va o'rgatishning didaktik mohiyati. Leksika tilning muhim tarkibiy qismi bo'lib, til o'rganishda uning to'g'ri tushunilishi va qo'llanilishi til o'rgatishning asosiy maqsadidir. Leksika o'rganish jarayonida tilning strukturaviy va semantik jihatlarini tushunish o'quvchilarni so'z boyligini kengaytirishda, kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Shu sababli, leksika o'qitish metodologiyasi doimo o'zgarmoqda, har bir yangi yondashuv va metodlar bilan zamonaviy talablar bilan moslashtirilgan.

Leksika o'rgatishning nazariy asoslarida ko'plab olimlarning ishlari o'rin olgan. Masalan, **Noam Chomsky** ning transformatsion-generativ grammatika kontseptsiyasi, leksikaning sintaktik tuzilishini tushunishga yordam beradi. Chomskyning fikriga ko'ra, tilning murakkab tizimi va uning tashkil topishidagi leksikaning o'рни tilni mukammal

o‘rganish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Leksikani o‘rganish jarayonida uning grammatik va semantik aloqalarini o‘rganish o‘quvchilarga so‘zlarning yanada to‘liq ma‘nosini tushunishga yordam beradi.

Leksikaning til o‘rganishdagi ahamiyati. Leksika nafaqat tilning ayrim elementlarini tashkil etuvchi, balki til o‘rganish jarayonining yirik komponentlaridan biridir. O‘quvchilarning leksik boyligini oshirish, ularning so‘zlarni kontekstda ishlatish qobiliyatini rivojlantirish va amaliy muloqotda foydalanish ko‘nikmalarini yaxshilash uchun samarali metodlar ishlab chiqilishi kerak. Merrill Swain ning kommunikativ yondashuvi leksikaning til o‘rgatishda ahamiyatini yanada oshirib, so‘zlarni faqat yodlash emas, balki ulardan amaliyotda foydalanishni o‘rganishni ta’kidlaydi.¹⁰

Bundan tashqari, Paul Nation o‘zining leksikaga doir ishlari orqali, leksikaning o‘rganilishini ikki jihatdan ta’riflaydi: **tashqi** va **ichki** leksikani o‘rganish.¹¹ Tashqi leksika – bu so‘zlarning qaysi biri til o‘rganuvchi tomonidan tez-tez ishlatilishini bildiradi, ichki leksika esa so‘zlarning semantik tuzilishini va ularning sintaktik qo‘llanilishini tushunishni anglatadi. Michael Lewis esa leksikal yondashuvni taklif etgan holda, so‘zlarni faqat grammatik me‘yorlarga mos ravishda yodlash emas, balki ular bilan muloqotda ishlatishni ta’kidlagan.¹²

Leksikani o‘rgatish metodologiyasi. Leksikaning o‘rgatilishida turli metodlar qo‘llanadi. O‘quvchilarga leksik birliklarni o‘rgatish uchun **interaktiv yondashuvlar** va **praktik metodlar** samarali bo‘ladi. **John Sinclair** ning ishlari leksikani o‘rganishning kontekstual usullariga urg‘u beradi va so‘zlar faqat alohida emas, balki to‘liq jumla va muloqotda qo‘llanilishi kerakligini ta’kidlaydi. Interaktiv mashqlar, muloqotga yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatlari leksikani o‘rgatishda samarali natijalarga erishish uchun asos bo‘ladi.

¹⁰ Swain, M. Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development. In S. Gass & C. Madden (Eds.), *Input in Second Language Acquisition* (pp. 235–253). Newbury House Publishers. 1985.

¹¹ Nation, I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001.

¹² Lewis, M. *The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward*. Hove: Language Teaching Publications. 1993.

Shuningdek, **Tursunov O'ktamning** tadqiqotlari leksikaning til o'rgatishda ijtimoiy va madaniy jihatlariga urg'u beradi. Uning fikriga ko'ra, o'quvchilar tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki madaniyat va kommunikatsiya kontekstida ham o'rganishlari lozim.¹³ Bu yondashuv o'quvchilarga leksikaning amaliy qo'llanishi bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Leksikani o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash. Leksikani o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar, masalan, **mashinalar yordamida o'rgatish, mobil ilovalar va onlayn platformalar** yordamida o'quvchilarga yangi leksik birliklarni tez va samarali o'rganishga imkon yaratadi. **Michael Lewisning** yondashuvida leksikaning kontekstual o'rganilishi va so'zlarni amaliyotda ishlatishning ahamiyati ko'rsatilgan. **VR** (Virtual Reality) texnologiyalarini qo'llash leksikani o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratadi, chunki o'quvchilar virtual dunyoda o'z til ko'nikmalarini amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Kuk va Boersning tadqiqotlari esa gamifikatsiya va VR texnologiyalari orqali o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va talaffuzdagi xatoliklarni kamaytirishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Bu texnologiyalar o'quvchilarga so'zlarni o'rganishda motivatsiya berib, ularning faoliyatini interaktiv tarzda olib borishga yordam beradi.

Leksikani o'rgatishdagi jahon va O'zbekiston olimlarining hissasi. O'zbekistonlik olimlar ham leksikani o'rgatishda samarali yondashuvlar ishlab chiqqan. Ismoilov Abduganiyning ilmiy ishlari leksikaning o'rganilishi va o'rgatilishining amaliy metodlarini ishlab chiqishga qaratilgan. U o'quvchilarga leksikani faqat yodlash emas, balki muloqotda to'g'ri ishlatishning o'rni haqida muhim g'oyalar bildirgan. Azimov Anvar leksikaning madaniy va kontekstual jihatlariga e'tibor qaratib, o'quvchilarga so'zlarni ijtimoiy kontekstda qo'llashni o'rgatish zarurligini ta'kidlagan. Xolmurodov

¹³ Tursunov O'. Chet tilini o'qitishda leksikaning ijtimoiy-madaniy jihatlari. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.2020.

Rashid va Xo‘jaeva Diloromning ishlari leksika o‘rgatishning pedagogik jihatlarini ko‘rib chiqadi va amaliy metodlar bilan o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirishga qaratilgan.

Leksikani o‘rgatish jarayoni, o‘quvchilarga tilning to‘g‘ri ishlatilishini o‘rgatish bilan birga, ularning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Zamonaviy texnologiyalar, yangi pedagogik metodlar va olimlarning tadqiqotlari leksikaning samarali o‘rganishiga imkoniyat yaratadi. Bu jarayon, o‘quvchilarga leksik boylikni kengaytirishda yangi imkoniyatlar ochadi va ularga amaliy til ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

2. An’anaviy va zamonaviy leksika o‘qitish metodlari

Leksikani o‘rgatish jarayonida an’anaviy va zamonaviy metodlar o‘rtasida muhim farqlar mavjud. An’anaviy metodlar asosan so‘zlarni yodlash, grammatikada to‘g‘ri qo‘llash va ularni alohida mashqlarda ishlatishga asoslangan bo‘lsa, zamonaviy metodlar o‘quvchilarni interaktiv faoliyatga jalb qilgan holda, leksikani muloqotda qo‘llashga qaratilgan. Har ikkala metodning o‘ziga xos yutuqlari va kamchiliklari mavjud. Quyida ularni batafsil ko‘rib chiqamiz.

An’anaviy leksika o‘qitish metodlari

An’anaviy metodlar tilni o‘rganishda ko‘pincha so‘zlarni yodlash va grammatik qoida asosida o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bu metodlar boshlang‘ich bosqichdagi o‘quvchilar uchun samarali bo‘lishi mumkin. Ushbu metodlar aniq va tizimli bo‘lib, o‘quvchilarga leksik birikmalarni yodlash orqali tilni o‘rganishga yordam beradi.

So‘zlarni yodlash: An’anaviy metodlarning asosiy usullaridan biri bu so‘zlarni yodlashdir. O‘quvchilarga yangi so‘zlar berilib, ularni qayta-qayta takrorlash orqali leksikani o‘rganish jarayoni amalga oshiriladi. Bu usul bilan o‘quvchilar yodlangan so‘zlarning talaffuzini va ma’nosini eslab qolishga harakat qilishadi. Biroq, bu metodda o‘quvchilar so‘zlarning amaliy ishlatilishini yetarlicha o‘zlashtira olmaydilar, bu esa ularning tilni haqiqiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini pasaytirishi mumkin.

Grammatik yondashuv: An’anaviy metodlarning yana bir turi grammatik yondashuvdir. Bu yondashuvda o‘quvchilar tilni grammatika asosida o‘rganadilar. So‘zlar

grammatik jihatdan to'g'ri ishlatilishi kerakligi o'rgatiladi. Masalan, fe'l, ot, sifat kabi so'z turkumlarini alohida o'rgatish va ularni to'g'ri qo'llashga qaratilgan mashqlar bajariladi. Ushbu metod o'quvchilarga tilning strukturaviy jihatlariga e'tibor qaratishga yordam beradi, ammo o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda kamroq samarali bo'ladi.

So'zlarni turkumlash: An'anaviy metodda leksik birikmalarni turkumlarga ajratish ham keng qo'llaniladi. Masalan, "hayvonlar", "ovqatlar", "ranglar" kabi turkumlar asosida so'zlarni o'rganish. Bu usul o'quvchilarga so'zlarni muayyan kategoriya doirasida o'rganishga yordam beradi va ular o'qigan yoki eshitgan ma'lumotlarni osonroq eslab qolishadi. Biroq, bu metodda leksikani real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash imkoniyati cheklangan.

An'anaviy va zamonaviy metodlarning farqlari. An'anaviy va zamonaviy leksika o'qitish metodlari orasidagi farq shundaki, an'anaviy metodlar asosan so'zlarni yodlash va grammatik qoida asosida o'rganishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy metodlar o'quvchilarni interaktiv faoliyatlarga jalb qilish va texnologiyalar yordamida muloqotda leksikani qo'llashga undaydi. An'anaviy metodlar tilni tushunishga asoslanadi, zamonaviy metodlar esa leksikani amaliyotda ishlatish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Leksikani o'qitish metodlari har doim rivojlanib bormoqda. An'anaviy metodlar o'quvchilarni tilning grammatik asoslarini o'rganishga yordam bersa, zamonaviy metodlar o'quvchilarga leksikani amaliyotda qo'llash imkonini yaratadi. Har ikkala metodni uyg'unlashtirish va to'g'ri tanlash o'quvchilarning tilni o'rganishdagi muvaffaqiyatini oshiradi.

3. Leksikani o'rgatishda multimodal texnologiyalar (video, vizual, mobil ilovalar)

Leksikani mustahkamlashda o'yinlar va interaktiv platformalardan foydalanish. Glover tadqiqotida gamifikatsiya metodlarini o'rganishda o'quvchilarning ishtiyoqi va motivatsiyasini oshirishda o'yinlar va interaktiv platformalarning muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. U o'zining tadqiqotida o'yinlarni ta'lim jarayoniga integratsiyalash orqali o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirganini ko'rsatadi. Gloverning

ishlari, o‘yinlar orqali o‘quvchilarning leksikani eslab qolish va qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishini tasdiqlaydi. Gee o‘zining “What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy” kitobida o‘yinlarning til o‘rgatish jarayonidagi rolini tahlil qilgan. U o‘yinlar orqali o‘quvchilarning o‘rganishga faol yondoshuvini rivojlantirish, til ko‘nikmalarini mustahkamlash va yangi leksikani o‘rganishda o‘yinlar samarali vosita ekanligini ta’kidlaydi. Squire tadqiqotlarida interaktiv o‘yinlar va onlayn platformalar yordamida til o‘rganishning samaradorligini ko‘rsatadi. U o‘quvchilarning o‘rganishga nisbatan motivatsiyasini oshirish va leksikani mustahkamlashda o‘yinlarning samarali bo‘lishini ta’kidlaydi. Squirening ishlari, o‘yinlar va interaktiv vositalar orqali til o‘rganishni yanada interaktiv va qiziqarli qilishga yordam berishini ko‘rsatadi. Ushbu olimlarning izlanishlari leksikani o‘rgatishda o‘yinlar va interaktiv platformalarning o‘quvchilarning motivatsiyasi, hamda faol ishtiroki va til ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Leksikani o‘rganishda vizual vositalar Leksikani o‘rgatishda vizual vositalardan foydalanish samarali metod hisoblanadi. Masalan, interaktiv diagrammalar, rasmlar, kartochkalar, videolar va slaydlar orqali leksika o‘rganishni yanada qulaylashtirish mumkin. Rasm va diagrammalar tilni o‘rganishda eslab qolish jarayonini yaxshilaydi, chunki ular o‘quvchilarga so‘zlar bilan bog‘liq tasavvurlarni yaratishga yordam beradi. Vizual vositalar orqali so‘zlarning ma’nosi, ishlatilishi va kontekstga moslashuvi aniqroq va tushunarliroq bo‘ladi.

O‘yinlar va interaktiv vositalarning afzalliklari O‘yinlar va interaktiv platformalar leksikani o‘rganishning eng yaxshi usullaridan biri bo‘lib, ular o‘quvchilarga ko‘p marta takrorlash imkoniyatini yaratadi, bu esa so‘zlarni uzoq vaqt davomida eslab qolishga yordam beradi. Bundan tashqari, o‘yinlar va platformalar o‘quvchilarga qiziqarli va motivatsiyali tarzda o‘rganish imkoniyatini beradi, bu esa ularning tilni o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi.

Natija va tahlil .O‘yinlar va interaktiv platformalar yordamida leksikaning o‘rganish jarayoni yanada samarali bo‘ladi. O‘quvchilar o‘rganilayotgan so‘zlarni o‘yinlar va platformalar orqali takrorlash, so‘z boyligini kengaytirish va ularni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini olishadi. Bu metodlarning o‘quvchilarning motivatsiyasi va til ko‘nikmalarini oshirishdagi samaradorligi ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Misol uchun, Kuk (2016) va Boers (2019) tadqiqotlarida gamifikatsiya va virtual haqiqat (VR) texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishi hamda talaffuzdagi xatoliklarni kamaytirishini ko‘rsatgan. Gamifikatsiya orqali o‘quvchilar o‘rganish jarayoniga yanada faollik bilan kirishib, leksikani ko‘proq eslab qolishga muvaffaq bo‘ladilar.

Leksikani o‘rganishda o‘yinlar va interaktiv platformalar foydalanuvchilar uchun qiziqarli va samarali vositalar hisoblanadi. Bu metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ular leksikani mustahkamlashga, amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi va o‘quv jarayonini samarali qiladi. O‘yinlar va platformalardan to‘g‘ri foydalanish, o‘quvchilarga tilni o‘rganish jarayonida muvaffaqiyatga erishishda yordam beradi.

4. Leksikani baholashga qo‘yilgan CEFR talablari

Zamonaviy til o‘qitish metodikasi bugungi kunda faqatgina grammatik qoidalarni yodlatish va fonetik me‘yorlarni egallash bilan cheklanmaydi. Til o‘rgatishning markazida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, ya‘ni o‘quvchining haqiqiy hayotiy muloqotlarda samarali ishtirok eta olishini ta‘minlash turadi. Bunda eng muhim tarkibiy qismlardan biri bu – **leksik kompetensiyadir**. Chunki, til o‘rganuvchi grammatikani bilmasligi mumkin, biroq yetarli leksik zaxiraga ega bo‘lsa, fikrini yetkazishda unchalik qiynalmaydi. Aksincha, grammatikani yaxshi bilgan, ammo so‘z boyligi kam bo‘lgan o‘quvchi erkin muloqot qila olmaydi.

Bu nuqtai nazardan, leksikani baholash va uning o‘zlashtirilgan darajasini aniqlash til o‘rgatish jarayonining ajralmas qismi bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, bu jarayonda **CEFR – Umumiy Yevropa Til Me‘yorlari** muhim o‘rin egallaydi. CEFR tizimi til o‘rganish,

o‘qitish va baholashda yagona mezonlarni belgilab beruvchi xalqaro standart bo‘lib, til o‘rganish jarayonini samarali boshqarish va nazorat qilishga xizmat qiladi.

CEFR nafaqat tilni egallash darajalarini (A1 dan C2 gacha) belgilab beradi, balki bu darajalarda o‘quvchilar qanday **leksik ko‘nikmalarga ega bo‘lishi** lozimligini ham aniq tavsiflab beradi. Bunda o‘quvchilarning qancha so‘z bilishi emas, balki ularni **to‘g‘ri, mos, aniqlik bilan va muloqot kontekstida ishlata olish qobiliyati** asosiy mezon sifatida e‘tiborga olinadi.

Hozirgi kunda ko‘plab o‘qituvchilar va test tuzuvchilar leksikani baholashda klassik yondashuvlardan foydalanmoqda – bu esa CEFR tizimining mohiyatiga to‘liq mos kelmasligi mumkin. Shu sababli, CEFR asosida leksikani baholash talablarini chuqur o‘rganish, o‘quv dasturlarini zamonaviylashtirish, ta’limni xalqaro standartlarga mos yo‘naltirish uchun zaruriy omil hisoblanadi.

Yevropa kengashining "Chet tillarini o‘rganish, o‘qitish va baholash uchun Umumiy Yevropa Tavsiyanomasi" (CEFR) talablari til o‘rganish jarayonini tizimli, bosqichma-bosqich rivojlantirishga asoslanadi. Bu hujjatda so‘z boyligi (leksika) til bilish darajasining ajralmas qismi sifatida ko‘rib chiqiladi va har bir darajada o‘quvchining egallashi lozim bo‘lgan leksik bilim va ko‘nikmalar aniq belgilab berilgan.

CEFR darajalarida leksikani egallash ko‘rsatkichlari. CEFR umumiy til kompetensiyasini A1, A2, B1, B2, C1 va C2 kabi oltita asosiy darajaga bo‘ladi. Har bir daraja doirasida leksik bilimlar va ularni kommunikativ faoliyatda qo‘llash malakalari quyidagicha tavsiflanadi:

A1 (Boshlang‘ich): Kundalik hayotdagi asosiy so‘zlar va iboralarni tushunadi va ishlata oladi (masalan, oila a‘zolari, kundalik mashg‘ulotlar, asosiy ob‘ektlar nomlari). Taxminan 500–600 atrofida so‘z biladi.

A2 (Elementar): Tez-tez uchraydigan so‘zlar va iboralarni tushunadi (do‘kon, transport, ish joyi kabi). Leksik zaxirasi taxminan 1000–1500 so‘zni tashkil etadi.

B1 (O‘rta): O‘z sohasi va qiziqish doirasidagi mavzularda erkin fikr bildira oladi. Bir oz murakkab iboralar, sinonimlarni ishlatadi. So‘z boyligi 2500–2750 so‘z atrofida bo‘ladi.

B2 (Yuqori o‘rta): Har xil mavzularda noaniqliksiz fikr yurita oladi. So‘z tanlashda aniqlikka e‘tibor beradi, iboraviy birliklar (collocations) va frazeologik ifodalarni qo‘llaydi. Leksik zaxira 4000–5000 so‘zdan ortiq.

C1 (Ilg‘or): So‘zlarni kontekstdan kelib chiqib noaniqliksiz tanlaydi. Stilistik moslik, sinonimiya va antonimiya darajasida so‘zlar ustida ishlay oladi. So‘z boyligi 8000–9000 so‘zni tashkil etadi.

C2 (Ustalik): Har qanday mavzuda o‘zini erkin va aniq ifodalaydi. So‘zlarni nutq maqsadiga qarab ongli tanlaydi, turli nutq uslublaridan foydalanadi. Leksik zaxirasi 12000–16000 so‘zgacha bo‘lishi mumkin.

Leksik kompetensiyani baholash mezonlari. CEFR leksik kompetensiyani quyidagi komponentlar asosida baholashni taklif qiladi:

- ✓ **Leksik diapazon (lexical range):** Turli mavzular bo‘yicha so‘zlarni bilish va ishlatish qobiliyati.
- ✓ **Leksik aniqlik (lexical accuracy):** So‘zlarni kontekstda to‘g‘ri ishlata olish.
- ✓ **Iboraviy birliklar (collocations) va frazeologiyalarni** ishlata olish.
- ✓ **Sinonim va antonimlar bilan ishlash,** stilistik o‘zgarishlarga moslashish.

Baholash vositalari va shakllari. Leksikani baholashda CEFR tavsiyalariga asoslangan turli shakllar qo‘llaniladi:

Testlar: Multiple choice, gapni to‘ldirish, sinonim/antonim tanlash, kontekstga mos so‘z tanlash.

Yozma topshiriqlar: Erkin insho, tavsif, xat yozish – so‘z boyligini aniqlash uchun.

Og‘zaki topshiriqlar: Muloqotli savol-javoblar, mavzuli suhbatlar, monologlar.

Baholashda nafaqat qancha so‘z bilishi, balki ularni **to‘g‘ri, aniq va kontekstda mos ravishda ishlata olish** darajasi asosiy mezon sifatida olinadi. Leksikani baholashda kommunikativ yondashuvning o‘rni alohida ro‘l o‘ynaydi. CEFR baholashga

kommunikativ yondashuvni asos qilib oladi. Bu esa o‘quvchilarning leksik zaxirasini **amaliy muloqotda ishlata olish** qobiliyatini aniqlashni talab qiladi. Ya’ni, o‘quvchi grammatik to‘g‘rilikdan tashqari, muloqotdagi mos so‘z tanlash, iboralar ishlatish, uslubga moslashish kabi ko‘nikmalarni namoyon qilishi kerak.

CEFR asosida baholashda metodik tavsiyalar

- O‘quvchilarning til darajasi aniq belgilanishi uchun **diagnostik testlar** o‘tkazish lozim.
- So‘z boyligini rivojlantirish uchun **korpus asosidagi** leksik testlar qo‘llanilishi mumkin.
- Baholash natijalari **reflektiv yondashuv** bilan qayta tahlil qilinib, o‘quvchiga shaxsiy til rivoji uchun tavsiyalar berilishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Leksikaning o‘qitilishining nazariy asoslarini tushuntirib bering.
2. Zamonaviy leksika o‘qitish metodlari qanday farq qiladi va ulardan qaysi biri samaraliroq hisoblanadi?
3. Multimodal texnologiyalar (video, vizual, mobil ilovalar) leksikani o‘rgatishda qanday rol o‘ynaydi?
4. O‘quvchilarning leksikani eslab qolish va amaliyotda qo‘llashdagi muvaffaqiyatlarini qanday o‘lchash mumkin?
5. O‘quvchilar leksikani faqat yodlash orqali emas, balki qanday yo‘llar bilan o‘zlashtirishi kerak?
6. Til o‘rgatishda madaniy kontekst va leksika o‘zaro qanday bog‘liq?
7. Leksikani baholashda test topshiriqlari qanday tuziladi?
8. CEFR talablariga mos baholovchi mashqlar turlari nimalardan iborat?
9. Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar qanday leksikani baholaydi?
10. CEFR asosida leksikani baholashda qanday kamchiliklar yoki qiyinchiliklar uchrashi mumkin?

Darsda qo'llash uchun kommunikativ mashqlar (misollar bilan)

1. Think–Pair–Share (O'yla – Juft bo'l – Ulash)

Daraja:A2–B2

Topshiriq: O'quvchilarga quyidagi savol beriladi:

“Agar siz tanlagan joyga sayohatga bormoqchi bo'lsangiz, qayerni tanlagan bo'lar edingiz va nima sababdan?”

Bosqichlar:

1. 1 daqiqa o'ylaydi
 2. Juftlikda fikr almashadi
 3. Sinf bilan baham ko'radi
-

2. Rol o'ynash (Role Play)

Daraja:A2–C1

Topshiriq: "Restoranda buyurtma berish" roli:

- A. 1-o'quvchi: mijoz
- B. 2-o'quvchi: ofitsiant

Vazifa: Mijoz taom buyurtma qiladi, ofitsiant xizmat ko'rsatadi.

Maqsad: Real holatni til orqali ifodalash, savol-javob qilish, kontekstda so'zlarni qo'llash

3. Information Gap Activity (Axborot bo'shlig'ini to'ldirish)

Daraja:A1–B1

Topshiriq: Har ikki o'quvchiga ikki xil rasm beriladi.

- Biri “mehmonga ketishga tayyorgarlik ko'rayotgan xonani”,
- Ikkinchisi esa “to'liq yig'ishtirilgan xonani” tasvirlaydi.

O'quvchilar bir-biriga savol beradi va farqni aniqlaydi.

Maqsad: Savol berish, tasvirlash, muloqot qilish

4. Debate (Bahsli mashq)

Daraja:B1–C1

Mavzu: “Mobil telefonlar maktabda taqiqlanishi kerakmi?”

Topshiriq: O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linadi – “Ha” va “Yo‘q”. Har biri o‘z nuqtai nazarini dalillar bilan asoslaydi.

Maqsad: Fikrni dalil bilan ifodalash, muloqot etikasi, til madaniyatini rivojlantirish

5. Picture Storytelling (Rasmlar asosida hikoya tuzish)

Daraja:A2–B2

Topshiriq: 4–6 ta ketma-ket rasm beriladi. O‘quvchilar har biri rasimga asoslangan hikoya tuzadi. Keyin guruhda solishtiriladi.

Maqsad: Monologik nutqni rivojlantirish, voqea ketma-ketligini tushunish

6. Survey Activity (So‘rovnoma asosidagi muloqot)

Daraja:A2–B2

Topshiriq: Har bir o‘quvchi quyidagi savollar bilan sinfdoshlaridan intervyu oladi:

1. “Which language do you want to learn?”
 2. “How many hours a week do you study English?”
- Natijani jamlab, og‘zaki taqdimot qiladi.
-

7. Problem-solving (Muammoni birgalikda hal qilish)

Daraja:B1–C1

Topshiriq: Siz sayohatdangiz va samolyotingiz 10 soatga kechikdi. Nimani qilasiz? O‘quvchilar guruhda muammoni hal qilish yo‘llarini muhokama qiladi.

Maqsad: Muammoli vaziyatda ishlash, birga reja tuzish, til orqali fikr bildirish

8. Describe and Draw (Tavsifla – Chiz)

Daraja:A1–B1

Topshiriq: Juftlikda ishlaydi. Biri rasmni ko‘radi va og‘zaki tasvirlaydi, ikkinchisi chizadi. Keyin asl rasm bilan taqqoslanadi.

Maqsad: Tinglab tushunish va ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirish

9. Group Poster Project (Plakat tayyorlash va taqdimot)

Daraja:B1–C1

Topshiriq: “Healthy lifestyle” mavzusida plakat yaratish va sinf oldida taqdim qilish.

Maqsad: Guruhda ishlash, ijodkorlik, nutqiy chiqish

10. Speed Talking (Vaqtli suhbat)

Daraja:A2–B2

Topshiriq: Har bir o‘quvchi bir-biriga savol beradi (2 daqiqa). So‘ngra boshqa juftga o‘tadi.

Savol misollari:

- “What do you usually do on weekends?”
- “Have you ever traveled abroad?”

Maqsad: Tez muloqotga kirishish, oddiy suhbat yuritish malakasi

Bu mashqlarni o‘qituvchilar o‘z ta’lim jarayonlarida samarali usul sifatida foydalanib chet tili o‘rganuvchilarning til kompetensiyalarini rivojlantirishda muvaffaqiyatli qo‘llashlari mumkin. Shuni inobatga olish kerakki, darsning kirish, asosiy yoki mustahkamlash bosqichida, 2–6 kishilik guruhlar bilan, interfaol texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirib foydalanish ko‘proq samara beradi.

Kommunikativ mashqlar: darajalar va ko'nikmalar bo'yicha tasnif (A1–C1)

CEFR darajasi	Til ko'nikmasi	Mashq nomi	Mashq tavsifi
A1	Gapirish	Describe and Draw	Bir o'quvchi rasmni tasvirlaydi, ikkinchisi uni chizadi.
A1	Tinglash	Picture Matching	O'qituvchi rasmni tavsiflaydi, o'quvchi mos rasmni tanlaydi.
A1	Yozish	Simple sentence building	Rasmlar asosida oddiy gaplar tuzish.
A1	O'qish	Word-Picture Match	So'z va rasmni moslashtirish mashqi.
A2	Gapirish	Think–Pair–Share	Berilgan savol bo'yicha juftlikda va sinfda fikr almashish.
A2	Tinglash	Find someone who...	Berilgan savollarga juftliklarda javob topib, guruh bilan baham ko'rish.
A2	Yozish	Gap to'ldirish	Iboralarni o'rganilgan matnga joylashtirish.
A2	O'qish	Short dialogues	Oddiy suhbatlarni o'qib, tushunganini izohlash.
B1	Gapirish	Role Play: At the hotel	Mijoz va administrator o'rtasidagi suhbatni sahnalashtirish.
B1	Tinglash	Information Gap	O'quvchilar bir-biriga savol berib, farqli ma'lumotni to'ldirishadi.
B1	Yozish	E-mail writing	Notanish kishiga elektron pochta yozish (e.g. buyurtma qilish).
B1	O'qish	Jumbled paragraphs	Aralashtirilgan gaplarni tartibga solib matn hosil qilish.
B2	Gapirish	Debate	Mavzu bo'yicha "ha" va "yo'q" pozitsiyada fikr almashish.
B2	Tinglash	Podcast reflection	Kichik podkast tinglab, asosiy g'oyalarni yozib olish.
B2	Yozish	Report writing	Muayyan mavzu bo'yicha rasmiy hisobot tuzish.
B2	O'qish	Reading for details	Murakkab matndan fakt va tafsilotlarni ajratish.
C1	Gapirish	Academic Presentation	Guruh bilan tanlangan mavzuda ingliz tilida prezentatsiya qilish.
C1	Tinglash	TED Talk Analysis	Video nutqni tinglab, tahlil qilish va fikr bildirish.
C1	Yozish	Opinion essay	Mavzu bo'yicha asosli, mantiqiy yozma insho tayyorlash.
C1	O'qish	Article analysis	Ilmiy maqolani o'qib, xulosa chiqarish.

Tavsiyalar:

1. Bu mashqlarni **bosqichma-bosqich** (A1→C1) rejalashtirib, CEFR kompetensiyalari bilan uyg'unlashtiring.
2. Har bir mashqdan so'ng **refleksiya** (o'quvchi o'z faoliyatini tahlil qilishi) tavsiya etiladi.
3. **Rubrika asosida baholash** (dalil, ishtirok, til xatolari, ijodkorlik) samaradorlikni oshiradi.

Nazorat savollari:

1. Multimedia vositalaridan foydalanish chet tillarini o'qitishda qanday afzalliklarni beradi? Misollar bilan tushuntiring.
2. Blended learning (aralash ta'lim) modeli nima va u chet tilini o'qitishda qanday qo'llaniladi?
3. "Flipped Classroom" (ag'darilgan sinf) metodining mohiyati nimada? Chet tilini o'rgatishda bu yondashuvning ijobiy va salbiy jihatlari qanday?
4. Gamifikatsiya (o'yin elementlari orqali o'qitish) texnologiyasining asosiy tamoyillarini tushuntiring. Chet tilini o'rgatishda bu usul qanday qo'llaniladi?
5. Chet tillarini o'qitishda sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan qanday foydalanish mumkin? Misollar keltiring.
6. Mobil ilovalar (Duolingo, Quizlet, Memrise) chet tillarini o'qitishda qanday pedagogik vazifalarni bajaradi?
7. Real-Time Communication texnologiyalarining (Zoom, Skype, MS Teams) chet tilini o'rganishdagi roli qanday?
8. Interaktiv doskalar (smartboards) va ularning chet tilidagi mashg'ulotlarda qo'llanilishi haqida nima deya olasiz?
9. STEM va CLIL kabi integratsiyalashgan yondashuvlar chet tilini o'rgatishda qanday samaradorlikka olib keladi?

10. Sizning fikringizcha, bugungi kunda chet tilini o'rganishda eng samarali texnologiya qaysi? Nima uchun aynan shu texnologiyani tanlagan bo'lardingiz?

Testlar

1. Kollaborativ yondashuvning asosiy tamoyili nima?

- A) Faol tinglash
- B) Individual yondashuv
- C) Guruhda birgalikda o'rganish
- D) Grammatika asosida o'rgatish

2. Quyidagilardan qaysi biri kollaborativ metod emas?

- A) Think–Pair–Share
- B) Role Play
- C) Lecture
- D) Jigsaw

3. "Jigsaw" metodida o'quvchilar nima qiladi?

- A) Yozma test ishlaydi
- B) Mustaqil insho yozadi
- C) Har biri ma'lumotning bir qismini o'rganib, guruh bilan bo'lishadi
- D) O'qituvchi savollariga javob beradi

4. Kollaborativ o'qitishda o'qituvchi qanday rol bajaradi?

- A) Nazorat qiluvchi
- B) Bilim beruvchi
- C) Faol ishtirokchi
- D) Yo'naltiruvchi

5. Quyidagilardan qaysi biri kollaborativ topshiriqlarga misol bo‘la oladi?

- A) Diktatsiya yozish
- B) Individual tarjima
- C) Guruhda taqdimot tayyorlash
- D) Test yechish

6. CEFR tizimida "Spoken Interaction" kompetensiyasi nimalarni qamrab oladi?

- A) Matn yozish
- B) So‘z yodlash
- C) Suhbatda faol qatnashish
- D) Matn o‘qish

7. Role play mashqlarining asosiy maqsadi nima?

- A) So‘z yodlashni kuchaytirish
- B) Real hayotdagi muloqotni imitatsiya qilish
- C) Yozma tahlil qilish
- D) Xatoliklarni tahrirlash

8. Think–Pair–Share texnikasi nechta asosiy bosqichdan iborat?

- A) 2
- B) 3
- C) 4
- D) 5

9. "Peer Assessment" degani nima?

- A) O‘qituvchining baholashi
- B) Dasturiy baholash

- C) O‘quvchilarning bir-birini baholashi
- D) Yakuniy test natijasi

10. Quyidagilardan qaysi biri interfaol mashq emas?

- A) Debate
- B) Matching Test
- C) Poster Project
- D) Survey

11. Kollaborativ metodlar asosan nima uchun foydali hisoblanadi?

- A) Grammatika mustahkamlash uchun
- B) Vaqt tejash uchun
- C) Til ko‘nikmalarini ijtimoiy kontekstda rivojlantirish uchun
- D) Test tayyorlash uchun

12. “Speed Talking” mashqi asosan qaysi ko‘nikmani rivojlantiradi?

- A) Eshitish
- B) Yozish
- C) Tezlikda og‘zaki muloqot qilish
- D) O‘qish

13. CEFR bo‘yicha B1 darajadagi o‘quvchi nima qila oladi?

- A) Oddiy iboralarni tushunadi
- B) O‘z fikrini oddiy so‘zlar bilan bayon qila oladi
- C) Faoliyatga oid maqola yozadi
- D) So‘z yodlaydi

14. Kollaborativ metodlarda "task-based" o‘qitish qanday namoyon bo‘ladi?

- A) Yozma diktatsiya
- B) Tayyor matnlarni eslab qolish
- C) Topshiriq asosida til faoliyatini tashkil qilish
- D) Grammatikani yodlash

15. Jamoaviy loyiha tayyorlash o‘quvchilarning qaysi kompetensiyasini rivojlantiradi?

- A) Eshitish
- B) Ijtimoiy va kommunikativ
- C) Tarjimonlik
- D) Til tarixi

16. "Information Gap" faoliyati qanday vazifani bajaradi?

- A) Tarjimonlik qilish
- B) Dialog qurish orqali axborotni almashish
- C) Xatolarni tahlil qilish
- D) Monolog yozish

17. Kollaborativ metodika qaysi metodologiyaga yaqin?

- A) Grammar–Translation
- B) Audio–Lingual
- C) Communicative Language Teaching
- D) Total Physical Response

18. Jamoaviy taqdimotdan so‘ng nima qilish tavsiya etiladi?

- A) Uyga vazifa berish

- B) Imtihon o‘tkazish
- C) Refleksiya va o‘zaro baholash
- D) Matn tarjima qilish

19. Darsda kollaborativ yondashuvni samarali qo‘llash uchun nima zarur?

- A) Mustaqil ishlashni taqiqlash
- B) O‘quvchilarni faqat test bilan band qilish
- C) Hamkorlikda bajariladigan aniq vazifalar yaratish
- D) Faqat yozma topshiriqlar berish

20. O‘qituvchi faqat kuzatuvchi rolini bajaradigan yondashuv nima deb ataladi?

- A) Kollaborativ yondashuv
- B) Traditsion dars
- C) Leksik yondashuv
- D) Tavsiflovchi metod

Test javoblari:

1. C) Guruhda birgalikda o‘rganish
2. C) Lecture
3. C) Har biri ma’lumotning bir qismini o‘rganib, guruh bilan bo‘lishadi
4. D) Yo‘naltiruvchi
5. C) Guruhda taqdimot tayyorlash
6. C) Suhbatda faol qatnashish
7. B) Real hayotdagi muloqotni imitatsiya qilish
8. B) 3
9. C) O‘quvchilarning bir-birini baholashi
10. B) Matching Test
11. C) Til ko‘nikmalarini ijtimoiy kontekstda rivojlantirish uchun
12. C) Tezlikda og‘zaki muloqot qilish
13. B) O‘z fikrini oddiy so‘zlar bilan bayon qila oladi
14. C) Topshiriq asosida til faoliyatini tashkil qilish
15. B) Ijtimoiy va kommunikativ

- 16.B) Dialog qurish orqali axborotni almashish
- 17.C) Communicative Language Teaching
- 18.C) Refleksiya va o‘zaro baholash
- 19.C) Hamkorlikda bajariladigan aniq vazifalar yaratish
- 20.A) Kollaborativ yondashuv

Glossariy

1. **Uzluksiz ta’lim** – inson hayoti davomida bilim olishni izchil tashkil etuvchi tizim.
2. **Lingvistik kompetensiya** – tilni to‘g‘ri va samarali ishlata olish qobiliyati.
3. **Kommunikativ kompetensiya** – muloqot jarayonida samarali va maqsadga muvofiq til vositalarini qo‘llash qobiliyati.
4. **Tinglab tushunish** – nutqni eshitib mazmunini anglash jarayoni.
5. **Gapirish ko‘nikmasi** – fikrlarni og‘zaki ifoda etish qobiliyati.
6. **O‘qish ko‘nikmasi** – yozma matnni tushunish va anglash qobiliyati.
7. **Yozish ko‘nikmasi** – fikrlarni yozma shaklda to‘g‘ri ifoda etish qobiliyati.
8. **ESP (English for Specific Purposes)** – maxsus maqsadlarga mo‘ljallangan ingliz tili o‘qitish yondoshuvi.
9. **Didaktik materiallar** – o‘quv jarayonida foydalaniladigan o‘quv vositalari.
10. **Interaktiv texnologiyalar** – o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlovchi ta’lim usullari.
11. **Motivatsiya** – o‘quvchini o‘rganishga undovchi ichki va tashqi sabablar.
12. **Baholash** – o‘quv natijalarini tekshirish va baholash jarayoni.
13. **Pedagogika** – ta’lim va tarbiya jarayonlarini o‘rganadigan fan.
14. **Metodika** – o‘qitish usullarini o‘rganish va qo‘llash san’ati.
15. **Individual yondashuv** – har bir o‘quvchining imkoniyatlariga moslashtirilgan ta’lim shakli.
16. **Kollektiv yondashuv** – o‘quvchilarning jamoaviy ishlashi asosidagi ta’lim shakli.
17. **Dars rejasi** – o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich rejalashtirish.

18. **STEAM texnologiyalari** – fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika integratsiyasi asosida ta’lim.
19. **Lingvistik muhit** – til o’rganish uchun yaratilgan kommunikativ sharoit.
20. **Qayta aloqa (feedback)** – o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi fikr almashinuvi.
21. **Ovoz (fonema)** – tilning eng kichik tovush birligi.
22. **Fonetik ta’lim** – talaffuzni o’rgatish texnologiyalari.
23. **O’quv motivatsiyasi** – o’quvchining o’qishga bo’lgan qiziqishi va intilishi.
24. **O’quv faoliyati** – o’quvchining bilim olish uchun bajaradigan amaliy ishlari.
25. **O’quv materiallari** – o’quvchilarga taqdim etiladigan matn, audio, video va boshqa vositalar.
26. **Til ko’nikmalari** – tinglash, gapirish, o’qish va yozish qobiliyatlari.
27. **O’quvchilararo muloqot** – o’quvchilar o’rtasida tilni amaliy qo’llash jarayoni.
28. **Pedagogik texnologiyalar** – ta’lim jarayonini samarali tashkil etish usullari.
29. **O’qituvchi metodikasi** – o’qituvchining o’quv jarayonini boshqarish usullari.
30. **Multimedia vositalari** – ta’limda audio, video va animatsiyalarni qo’llash.
31. **Til o’rganish strategiyalari** – o’quvchilarning til ko’nikmalarini rivojlantirish usullari.
32. **Leksikani o’rgatish texnologiyasi** – yangi so’zlarni o’rgatish usullari.
33. **Grammatika o’rgatish texnologiyasi** – grammatik qoidalarni o’rgatish usullari.
34. **Tinglab tushunish texnologiyasi** – eshitish orqali tilni o’rganish usullari.
35. **Talaffuzni o’rgatish** – to’g’ri talaffuzni shakllantirish usullari.
36. **O’quvchilarning individual yutuqlari** – har bir o’quvchining shaxsiy o’zgarishlari va muvaffaqiyatlari.
37. **O’quv muhitining diversifikatsiyasi** – turli xil o’quv vositalari va usullarini qo’llash.
38. **Ta’lim standartlari** – ta’lim sifatini belgilovchi me’yorlar.
39. **Bilingval ta’lim** – ikki tilli o’qitish tizimi.

40. **Lifelong learning** – umr bo‘yi davom etadigan o‘qish va o‘zini rivojlantirish jarayoni (uzluksiz ta’limning inglizcha atamasi).
41. **Mustaqil ta’lim** — o‘quvchining o‘z bilim va ko‘nikmalarini mustaqil ravishda egallash jarayoni.
42. **Masofaviy ta’lim** — o‘quvchilarning masofadan turib, internet va boshqa texnologiyalar orqali o‘rganish usuli.
43. **Refleksiya** — o‘quvchilarning o‘z o‘rganish jarayonini tahlil qilib, natijalarni baholash va yaxshilash uchun qilgan fikr yuritishi.
44. **Muammoli o‘rganish** — o‘quvchilarni muayyan muammo yoki savolga yechim topishga yo‘naltirgan o‘rganish usuli.
45. **Loyiha asosidagi o‘rganish** — o‘quvchilarning mustaqil izlanishlari va ijodiy faoliyatlari asosida amalga oshiriladigan o‘rganish usuli.
46. **Darsdan tashqari ishlar** — o‘quvchilarning asosiy darslar tashqarisida bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun bajaradigan faoliyatlari.
47. **To‘garak** — ma’lum bir fan yoki qiziqishga oid ixtisoslashgan guruhdagi o‘quvchilar guruhi.
48. **Ekskursiya** — ma’lum joyga tashrif buyurish orqali amaliy bilim va ko‘nikmalarni oshirish faoliyati.
49. **Raqamli o‘yinlar** — ta’lim jarayonida bilimlarni mustahkamlash uchun yaratilgan kompyuter yoki mobil qurilmalar yordamida o‘ynaladigan o‘yinlar.
50. **Portfolio** — o‘quvchining ishlarini va muvaffaqiyatlarini to‘plab saqlaydigan hujjatlar to‘plami.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o‘rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–5052-son qarori, 2021-yil 6-aprel. <https://lex.uz/docs/5371825>
2. UNESCO. (1996). Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century chaired by Jacques Delors. Paris: UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>
3. “Milliy ta’lim dasturi” — O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan 2020-yildan boshlab amaliyotga joriy etilgan strategik hujjat.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-apreldagi PQ–5052-sonli qarori “Chet tillarni o‘rganish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/5371825>;
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2021–2023-yillarda xorijiy tillarni o‘rganish va o‘qitish tizimini takomillashtirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi”
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun (yangi tahriri), 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ–637-son. <https://lex.uz/docs/5013007>
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli farmoni “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” hamda O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining rasmiy axborotlari asosida. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/5841063>
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/5841063>

9. Jalolov, J. (2018). Chet tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti. Yoqubov, A. Chet tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi. 2020y
10. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi (2023). Maktabgacha ta’limda STEAM texnologiyalari (darslik). Toshkent.
11. Davronov, A. (2020). Til o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogika Universiteti.
12. Пассов Е.И. Коммуникативное обучение иностранному языку: лингводидактические и методические основы. — М.: Просвещение, 1991.
13. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 6–10.
14. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 20–21.
15. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
16. Wilkins, D. A. Notional Syllabuses: A Taxonomy and its Relevance to Foreign Language Curriculum Development. Oxford: Oxford University Press. 1976.
17. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press. 2010y
18. Bax, S. (2003). CALL—Past, Present and Future. *System*, 31(1), 13–28. doi:10.1016/S0346-251X(02)00071-4
19. Palmer, R. The Courage to Teach: Exploring the Inner Landscape of a Teacher's Life. Jossey-Bass Publishers. 1998.
20. Hymes, D. On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin. 1972.

21. Pawlak, M., Mystkowska-Wiertelak, A., & Waniek-Klimczak, E. (2019). *Teaching English Grammar: What to Teach and How to Teach It*. Springer.
22. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
23. Brown, H.D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
24. Nunan, D. (2003). *Practical English Language Teaching*. McGraw-Hill.
25. Tomlinson, B. (2013). *Developing Materials for Language Teaching*. Bloomsbury Academic.
26. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Longman.
27. Celce-Murcia, M. (2001). *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Heinle & Heinle.
28. Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR)*. Cambridge University Press.
29. Scrivener, J. (2010). *Learning Teaching*. Macmillan Education.
30. Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge University Press.
31. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
32. Richards, J.C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Routledge.